

Revue arménienne HAN'ESS
mont des R.R. P.P. Mœhitaristes
à VIENNE

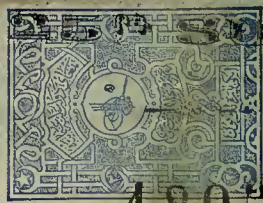
VII Mœch i

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ԲԱՄՈՒԼ

ԿՐՍԱՍՍԵԱ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՎԱԿԱՆ



1893

ԹԻԻ 11

ՅՈՒՆԻՍ 1

ԽՍԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ

Մ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ

ԶՄԻՒՆԻԱ

ՅՊԱԳՐ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆ ԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ է բԱՐՑՈՒԹԻՒՆԸ (Տըր. Քլավի)	321
ՄՈՒԹ ՕՐԵՐ	327
ԲԱՐՑԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿՏԻՈՅՆ (Պ. Կեօլճիկյեան)	334
ԱՐԴԻ ՎԻՐԱՌՈՒԺՈՒԹԻՒՆՆ (Ս. Տ. Ա.)	338
ՀՈԳԻ ԳԼՏՈՐՈՂՆԵՐԸ (Գրիգոր Կ. Յակարեան)	342
ԻՄ ՅՈՒՇԱԳՐԵՐՍ (Մ. Մ.)	343
ՄԵՐ ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԺՂՈՎՐ	349
ՆԱՐԵԿԵԱՆ ՎՈՐՅԱՐԱՆ Ի ԳՐՔԱՂԱՃ (Ս. Ա.)	350
ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ (Գ.)	351
ԼՐԱՐԵՐ	352

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏԱՆ

ՅՈՒՆԱՐԷՆ ՔԵՐԱԿՂՆ. ԿԷՍ ԺԱՆԱՄԻՆՆԻ ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԱՐԱՆԻ ՍԽԻՐԹՐԻՈՍ 201 ԱՂԻՏԻՍ Կ. ՊՈԼԻՍ 1893 զԲԱՌՈՒՆ Պ. ՊԱԼԵՆՑ ԳԻՆ 60 ԺԱՐԱՅԻ:

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ. ՏԱԿԱՂՐ. (Հայ Գրաչարաց Բնկ.) Կ. ԱՍՏԱՌՈՒՐԵԱՆ - Կ. ՊՈԼԻՍ:

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԸՆՏԻՐ ԳՐՈՒԱԾՈՅ. ԱՂԳԱՅԻՆ և ՕՏԱՐ ՄԱՍԻՆ - ՆԱԳՐԱՅԻ: ՊԱՍԿԵՐԱԳՐԱԳ, ՍԶԽԱՐՆԻԿ ԼԵՂՈՒԱՆ ԱՐՃԱԿ և ՈՒՄԱՆԱՐ, ՄԱՍ Ա. ԻՆ ԳՐԻ. ՄԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԳԻՆ 5 ՊՐՈՂ:

ՔՆԱՐԻԿ - ԺԱՂՈՎՐԳԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ ՄԻՀՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԼԱՆ Կ. ՊՈԼԻՍ ՏՊԱԳՐ. Կ. ԱՍՏԱՌՈՒՐԵԱՆ 1893:

ԱՐԵՂԱԶԱԳ (ԿՅԼՈՒՐ յԻՆԱՄԱՅԵՐ) ՀՐԱՄԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՑԻՔ. ՓՈՐՄԱՆ:

Անանք որ կ'փախաքին իրենց երկերն թերթիս մէջ ծանուցուած տեսնել, կ'անդրուին որ երեսնաւ օրինակ խմբագրու թեանս հասցնեն:

ՆԿԱՐԻԶ

ՍԵՐՈՎՐԷ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Կ. Պօլսոյ ծանօթ նկարիչներէն Պ. Քիւրքճեան՝ որ իւր արուեստը կայսերական զեղարուեստից վարժարանը աւարտած է, այս օրերս քաղաքս եկաւ. փափաքելով իւր վրձինի արտագրութիւնը ներկայացնել զեղարուեստասէր Զմիւռնիացոց, յանձն կ'առնու նկարել, իւղաներկ ամէն տեսակ (ի մասնաւորի) կենդանագիր նկարներ, թէ բնականէն՝ և թէ լուծանկարով. նաև մասնաւորներու ալ նկարչութեան դասեր կուտայ. խիստ գոհացուցիչ գիներով, Արդէն ինք եղանակին վերջը մըտադիր է նկարահանողէս մը կազմել. կը յուսանք որ Պատուարժան Զմիւռնիացիք պիտի փութան քաջալերել զինքն:

Տեղեկութեանց համար դիմել «Ա. Մամուլ» խմբագրատունը:

ԿՈՒԶԷՔ ԱԺԱՆ, ԼՈՒ ԵՒ ՕԳՏԱԿԱՐ

ԳԱՐԵՋՈՒՐ ԽՄԵԼ

ՓՆՏՈՒՅԵՔ ԱՄԷՆ ՏԵՂ ԵՒ ԱՄԷՆ ԱՆԳԱՄ

ԷՄԻՐՁԷՆ ԳԱՐԵՋՈՒՐԸ

ԵԹԷ ՁԷՔ ՀԱՆԱՏԱՐ, ՃԱՇԱԿԵՑԷՔ ԵՒ ՏԵՍԷՔ

ՇԱՏ ԿԱՐԵՒՈՐ ՄԷԿ ԱԶԳ

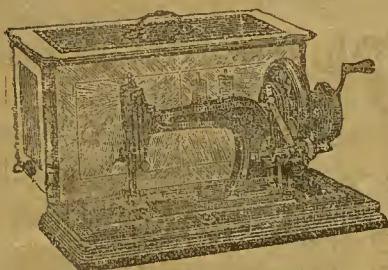
(ԴԵՐ ՀԵՐԱՐԻՐԱՆՆԵՐԱՆ ՀԱՄԱՐ)

Փերեզակէ մը ինչ որ կը պահանջուի՝ իմ քով կը գտնես, ո՛վ ընթերցողը կոճակ՝ տեսակներով, մանր մունր տեսակներով, հապա թափինակ ու գուլպայ: Ունիմ նաև (պիտի զարմանաս) ծեծուած զուտ խահուէ, օխան 55 դրուէ ԸՆԹԱՅԻԿ ԳՐԱՄ, ու տեսակ մ'ալ 24 դրուէ: Հապա Պօլսոյ հերաներկս, անվնաս ու ազդու: Որ ուղակի Պօլսոյն բերել կուտամ:

Առեւելէ Բ. Բ. Է. Է. Է. Է.

Խանութս՝ կառատէր Պ. Տիգրանի խանին մօտիկ.

ՄԻՏՐՈՍ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ



ՄԹՐՆՑ ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐՈՒ
Ն. Ժ. ԲԱՔԱՐԱՔԻ ԵՒ ԸՆԿ.

Ֆրից. Բաշ 91 — Շէյէֆելնայ 34

Ղանախ, Քեյֆեր-Ալբր 32/34

Մարդ կրնայ ամեն տեսակ կարի
քեքենաներու տէր լինիլ, ՄԻՄԻԱՅՆ շարաթական 1½ մէծիտ վճարելով:

Կօշկակարներու, դերձակներու և ճերմկեղէնի կարուհիներու
համար՝ կարի մեքենաներու նոր «խիֆ» ամենէ տոկուն, ամենէ
արագ, ամենէ զիւրիւ և առանց ձայնի է:

Մեր վաճառատունէն ծախուած ամէն մեքենայ ԵՐՍՇԽՍՍ-
ԻՈՐԵՍԼ է:

Մեր ամէն յաճախորդներուն ՁՐԻ դասատուութիւնն և մե-
քենաներու նորոգութիւնն:

Ամէն տասակ մեքենաներու նորոգութիւն:

Ասեղ, դերձան, իւղ չափաւոր դներով:

Համալուելու համար ԱՆԳՍՏ ՄԸ ՄԻԱՅՆ այցելել ողջաք է:

ՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԻԶՄԻՐԻ համար — Արմէքին կէսը կանխիկ և միւս կէսը
երեք ամսէն:

ԻԶՄԻՐԻ ԴՈՒՐՍ — Կանխիկ:

ՄԵՐ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

Վ. ՍԻՏԻ — V. SIDI

17, Պարաբրէտո Խան, Ֆրանկայ Բաշ

Չափաւոր դներով ամենաընտիր կազմ Գրքերու,
թերթերու, Տոմարներու

ևս ևս ևս:

Ս. ՍԻՎՐԻՍԱՐԵԱՆ ԷՒ ԸՆԿԲ

ՄԵԾ ԳԱԶԱՌԱՅՈՒՄ

Սոյն համբաւաւոր վաճառատունն՝ ուր կը ծախուին զանազան բամբակեղէն, բրդեղէն, մետաքսեղէն նիւթեր, վաղուց կը վաճառէ ոչ միայն Խղմիրի ամեն հասարակութեանց համարումն, այլ և իր բոլոր գաւառային, յաճախորդներուն վատհաւթիւնը որ արդէն քաջ գնահատած են իր ապրանաց ընտրութեան, առկուհութեան, լաւութեան, չափերու ճշտութեան և գիներու անհամեմատ չափաւորութեան զգալի տաւալութիւններն, այնպէս որ միշտ գոհ մնացած և սոյն վաճառատունը պատուած են իրենց յանձնարարութեամբ: Ինչպէս ցարդ նոյնպէս և այսուհետեւ Սիւրբիսարեան վաճառատունն պատրաստ է միեւնոյն գիւրութիւններն ընծայել տեղւոյս յաճախորդներուն, և յատկապէս գաւառայնոց ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ վերոյիշեալ տաւալութեանց վրայ: Պարտին վստահ լինիլ թէ իրենց յանձնարարութիւններն գրով կամ գործակատարներու միջնորդութեամբ, ամենայն ճշտութեամբ ու փութով պիտի կատարուին: Սնտարակոյս գաւառացի և տեղացի նոր յաճախորդներ պիտի փութան, անձամբ գիմեղով փորձել, ապրանայ գերազանցութիւն, Սիւրբիսարեան ընդարձակ մթերանոցներու մէջ՝ որ կը գտնուին՝

Այն - Եօրիկի հողմակի փողոցէն ճեշ վերջի խանի ուղին:

Մեծ. Միհրան էֆ. Արիկեանի հանրածանօթ և օգտակար դասագիրքերն ունենալ փափաքողք կրնան գիմել Ա. Մաճախարհութեան, ի Մամուրեան Տպարանն. Ինչպէս տեղւոյս նոյնպէս և Թեմօրէից վարժարաններու Պատ. Տեսչութիւնք և Վարջութիւնք և մասնաւոր անհատք պիտի գտնեն իրենց փափաքած հատորներն և առ գիւրդութիւն արժան դատեցինք ստորև հրատարակել Մեծ. Յօրինողին դասագիրքերու ցանկն.

Գիտական բազմաթիւ, Հայերէն, Գաղղիերէն ու Տաճկերէն. գին 3 զրուշ:

Գործնական դասընթացք, Երաբերէն լեզուի. գին մէկ թերթի 1 զրուշ:

Ընդարձակ բառարան Հայ-Տաճկ.	Հատընտիր քաղաածք
» » Տաճկ-Հայ.	Լէթայիֆը Ասար Ա. մաս
» տարերք (մեծ)	» » Բիւքտ
Համառօտ տարերք	» » Բ. մաս
Մուսթափէլ Աարֆ Օսմանի	Իբրիքի էլիֆպա
Մուսթափա » »	Դպրութիւն Օսմ. լեզուի
Թաթարիկ Միւնշէաթ	Թիւճճար միւնշէաթ
Մուսթափի ինչուս	Խիւլասար քափանին
Կութքլար մէճմուսար	Առաջնորդ Պարսկ. թարգ.
Զիւպաէյի Կասիլը Օսմանի	Օսմ. քերական
Խլափէյի կիւլաէսթէ	Մուսթափիլը թէրճէմէ
Ընդարձակ Թուրքերէն նամականի	Առաջնորդ ընթերցանութեան
Մուսթափա կիւլաէսթէ	Ալթապէ Օթօման
Համառօտ նամականի	Խօսակցութիւն Արաբերէն
Ճաշակ Օսմ. գրագիտութիւն Հայ.	Քերական անպատկեր
» » » Թուրք.	Իբրեր »
Թիւճճար ետգրճար	Միւֆթաճը Միւսթափէլ
Առաջնորդ ուղղագրութեան	» Թէճպէր
Տանը փաստարան	» մէղալիքի
Հեմեմալէյի միւնթէլապաթ	Բառարան գործնական
Ճէրիալէյի մէրէաթիպ	» Հայ. — Տաճ. հմտ.
Թէճպէր թէրճէմէ	» Երեքլեղունան

Աղկրուճ Երեւոյն խմատաւիրաց և Բրիտանաց Առաւմարանից, զրեց ԻՌԻՆ Եպօկ. ՄիթիԱՐՆԱՆՏԻ. Պօլիս տպագր. Պիպրեան. գին 1/4 մէճիւր, կ'գտնուի Պլաիկ Վէզիր Խան Տէտէան Գըրառունը և Պ. Վրթանէսի մօտ:

Շար Հայ կենսագրութեանց, Երեք հատոր, զրեց ԱՐՐԱՀԱՄ Յ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ, Կ. Պօլիս, Տպագր. Գ. Պաղատալեան, Գին 20 զրուշ:



ԴԵ. ՅԱՐԹ

ԹԻԻ 11

1 ՅՈՒՆԻՍ 1895

ԻՆՉ Է ԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆԸ

Բարեւոյն իշխանութիւնն երկրի վրայ հաստատելու համար բաւական չէ ցոյց տալ, նկատագրել այդ բնորիքն և չարիքէն բաժնել, հարկ է նաև այնպիսի մեծ կշիռ մը տալ անոր որ կարող լինի կամքի վրայ իշխել: Երբ մի կողմէ կ'տեսնես խորագէտ, կիրթ մարդիկ մուծած ամբողջութեամբ, իսկ միւս կողմէ՝ անմշակ մարդիկ՝ թէև տարբական, այլ անգիճեցի՝ բարոյութեան օրինակներ, անշուշտ համոզմամբ կ'հետևեցնես թէ բարեւոյն օրէնքն իմացականութիւնները նուաճելէ ետեւ՝ պարտի նաև նուաճել սիրտերն և զգացումն զօրաւիգ կոչել կարելու որ խորհրդոյ կիրառութեան մէջ: Այս գնով միայն բարոյականը զուտ աւետիան սահմանէն ելնելով գործ-

Նախան ներգործութիւն մը կ'ստանայ մարդկութիւնն ուղիղ ճամբու մէջ դնելու համար:

Չկայ զգացում մ'որ այնքան մեծ մղում տայ բարոյութեան որքան այլասիրութիւնն: Ահա այս զգացումն է որ տարբեր անձերու և տարբեր կամաց մէջ կ'ներմուծէ փոխադարձութեան և համերաշխութեան սկզբունքն, այն է որ կ'զբոյժէ մարդս իր էութիւնը կցորդել իր նմանին հետ, այն է որ չահալից կ'ընէ մարդիկն, միոյն մեծութիւնն ու բարօրութիւնն միւսին մեծութեան և բարօրութեան մէջ կ'տեսնէ, և հանրային բարիքէն ամենուն վայելման բաժին կ'հանէ: Մարդ այլասիրութեամբ անձնաւորութեան նկարագիրը կ'ստանայ և ընկերային էակ մը կ'լինի: Հետեւապէս իր մատուցած ծառայութեանց համեմատութեամբ կ'մեծնայ, և կ'փոքրնայ իր ընդունած ծառայութեանց համեմատութեամբ: ցորչափ համարժէք փոխարէնը մատուցած չէ:

Այլասիրութեան պահանջած յարաբերութեանց բընազդն սովորաբար դիտակցութիւն կ'կոչուի, և այսպէս լոկ կարգ մ'իրողութեանց կ'յատկացուի բացատրութիւն մ'որ սակայն ցոյց կ'տայ ամեն իրողութիւն որու դիտակ է մարդ: Զանազան տեսակէտով՝ ցաւալի է այս շփոթութիւնն՝ որ կ'դադրի միայն երբ բարոյութեան բնազդմունք այլասիրութեան հետ կ'կապուին: Երբ այդ զգացումն մարդկային սրտին մէջ կ'աճի բնական ընտրութեամբ և ծառանդութեամբ, այն ատեն կ'ստիպէ մարդը ծառայութեան մը մատուցմամբ հաճոյք զգալ, և ցաւ՝ չարիք գործելով: Այս ցաւը կ'ծագի նուառտութեան, անկման և ամօթապարտութեան զգացմունքէ, և այդ է խղճի խայթն: Սոյն վշտակրութեան կ'յաջորդէ զեղջն որով մարդ կ'ճգնի չարիքը դարմանել, արձակում ստանալ, և եթէ անդարմանելի է այն, քաւելու ջանալ:

Այս ամենն այլասիրութեան տրամաբանական սահմանէն կ'ծագի, ինչպէս նաև փոխադարձութենէ՝ որ անոր հետեւութիւնն է. ուստի և այս ամեն երեւոյթներն ընկերութեան ծոյցը կ'դառնան իրողութիւններ: Այն է-

ակներն որ մատուցուած ծառայութեան մ'ոչ ներքին
 ուրախութիւնն կ'զգան և ոչ ընդունուած ծառայութեան
 մ'երախտագիտութիւնն, չեն զգար նաև ոչ խղճի խայթ,
 ոչ ապաշաւ, ոչ քաւում, և՛ անընդունակ ընկերային վի-
 ճակին, զուրկ են բարոյութենէ: Այս բարոյութիւնն այն-
 քան աւելի լիակատար կ'նկատուի որքան անձն աւելի ևս
 տրամագիր կ'երևի ընդունած ծառայութեանց փոխա-
 րէնը հասոցանելու, իր էութիւնն ուրիշին էութեան
 հետ համերաշխ գործելու, իր նմանին հասած բարւոյն
 և ֆլաստուն մասնակից լինելու: Այնուհետև ընկերու-
 թեան անդամն բարի գործեր ընելու հակամէտ կ'զգայ
 ինքզինք, որպէս զի չնուատանայ և անարժան չնկա-
 տուի բարոյութեան պայմաններէն դուրս մնալով: Այլա-
 սիրութիւնը կ'բաւէ որ մարդ ընկերային պարտականու-
 թեան քիչ շատ շիօթ բնազդն ստանայ, սակայն երբ ի-
 մացականութիւնը բնազդին կ'օգնէ, ծանօթութիւնն այս
 մասին աւելի կ'ճշտի և աւելի ստոյգ ուղեցոյց մը կ'դառ-
 նայ քան կամաց ենթակայ գործերը: Մարդիկ շարունակ
 չարութեան կ'հակին՝ բարին գործելու լաւագոյն դիտա-
 ւորութեամբ, շարունակ միմին բարոյութիւն մ'անհաւա-
 տարիմ՝ կ'գտնուի իր պաշտօնին: Միթէ տեսնուած չե՞ն
 մայրեր որ իրենց զաւակն խղճած են որպէս զի կենաց
 թշուառութենէ ազատեն, գտնուած չե՞ն բարեպաշտ
 մարդիկ՝ որ հալածանքն հերետիկոսներու դէմ՝ իրրե-
 արժանի գործ նկատած են, թանձրամիտ մարդիկ՝ որ
 գիտութիւնը դատապարտած են իբրեւ ապականութեան
 գրգիռ մարդկութեան համար: Լուսամիտ մարդիկ սոյն
 պիտի սխալմունք չեն գործեր, չեն գործածեր չարին
 համար ոյժեր զոր կարծեն բարւոյն նուիրել: Երբ բարո-
 յական իրենց գործերուն շարժառիթը կ'դառնայ, դի-
 տեն անոր ծառայել ճարտարմտութեամբ, կ'զգուշանան
 այնպիսի կրօնային բարոյականութեանց հետեւիլ որ հա-
 զարաւոր չարեաց կ'ենթարկեն իրենց նմանիքն՝ նման-
 եաց ծառայելու պատրուակաւ:

Թէև իմացականութեան պաշտօնն է զգացումն ուղ-

զիւ և արգիլել որ աղէտաբեր սխալանաց չյանգի, սա-
կայն չէ կարող անոր ոյժն աւելցնել: Այդ գործը կ'ալատ-
կանի իրական օրինակի, գաստիարախութեան, սովորու-
թեան, բարուց, մէկ խօսքով՝ բարոյութիւնն ընկերային
գործողութեան մ'արդիւնքն է, որով պարտի զրազիւ
բարոյախօսը: Եթէ նա ոչյրասիրական զգացումներու յա-
ռաջագէտ՝ ընթացքը կշռելու ելնէ, սկսելով մանկային
հասակէն որ իրեն յատուկ բռնասիրական պահանջմուն-
քն ունի, ապա գալով պատանւոյն՝ որ կարող է իր ժը-
նողաց կամ սիրուհւոյն համար սգորիլ, և ի վերջէ հաս-
նելով բարձրագոյն կէտն՝ ուր հասուն մարդն կարող է
պաղարեամբ զոհուիլ գաղափարի մը համար, այն ժա-
մանակ պիտի հաստատէ որ մարդկութիւնը միջոցներ
ունի Անհատին տալու Անձին բոլոր յատկութիւնները:

Բայց այս միջոցներն կուզ ունին այլասիրութեան այ-
լադան ձևերուն հետ: Հեռակապէս պարտ է ուսումնասի-
րել թէ մարդ ինչպէս կ'սորվի ուրիշ սիրել, նոյնպէս
բարոյական պարտաւորութիւնը, չարիքին գեղջն, զայն
գարմանելու կամ քաւելու պէտքն, հանրային բարօրու-
թեան վայելքն և հասարակային սգաւորութեան մէջ վիշ-
տը, եթէ կ'ազուի բարոյութեան պայմաններուն վերա-
հասու լինիլ: Արդ՝ այս ուսումնասիրութիւնն իր մէջ կը
ամփոփէ բոլոր կեանքն և կ'աւարածուի ծննդեան օրէն
մինչև զառամութիւն:

Միժկեր մանկիկին միայ կատարեալ ինքնասիրութիւն
կ'ախրէ, և կարելի չէ ուրիշ բան սպասել լիովին իր պի-
տոյից բռնութեան ներքեւ գտնուող արարածէ մը: Իդ-
էպիտն գաւաթ մը կաթի, կտոր մը շաքարի, խաղալիկի
մը համար է, ինչպէս և իր մօր համար: Իր սէրն անորժակի
նկարագիրը կ'ստանայ, որու պաշտօն է ամեն ինչ լու-
սիւլ, իւրացնել և, առանց հատուցման, ստացածն պա-
հել: Կաթնահատութենէ շատ ժամանակ ետք՝ երբ
խելքն խօսքովն կ'սկսի գործել, կ'տեսնես շատ մը մա-
նուկներ, անուշեղէնի մը յուսով աւելի գգուանք չառ-
ջողներ, որ անզոյ կ'մնան մայրական յոգնութեանց

և վշտաց համար երբ անոնցմէ օգտուելու փափաք ունին, եթէ գիշերն խաղալու փափաք ունենան, հարկ է արթննալ և անոնց հետ խաղալ, եթէ անհանգիստ են, բոլոր անեցիք անոնց հրամանին պատրաստ կ'գտնուին: Այս պահանջմունքն վերջ չունին: Մինչև իսկ կ'պահանջեն որ նորածին եղբայր մը հեռացնեն: Նորամուտն անդրանկին կողմէ կ'ընդունուի միայն եթէ տալագային համար տեսալ մը ստացուած ու սղառաւոր լինի իրեն համար:

Այս ամենը ցոյց կուտայ որ՝ մանկական օրէն, բարոյութիւնն շատ տարրական է: Այն կ'ծաղի միայն տեսալ մը ցտական ազդեցութեամբ, երբ մանուկը կ'հասկնայ թէ որքան իր կեանքը կախում ունի իր հօրէն ու մօրէն: Այն ընտանեաց մէջ ուր սննդական մեծագոյն միջոցները հայրական աշխատութեամբ կ'արտադրին, ամեն մէկն կը յարդէ և կ'սիրէ անուցիչն, ամենուն աչքն արտաւաք կ'էկեցուի երբ նա տառապի, անոր համար արուած հոգն այնքան սաստիկ է որքան անոր պէտքն շատ աւելի զգալի կ'գտնայ: Բայց եթէ նա բան մը չշահիր կամ եթէ ժառանգական կալուածքն հանրային բարօրութեան կ'ըսուէ, ծերունի հօր տկարութիւններն ստէպ տաղակալի կ'երևին, կամացուկ իրարու կ'ըսեն թէ շատ կ'ապրի և թէ լաւ կընէ եթէ իր տեղն ուրիշներուն թողու: Այնչայնքան կ'զրդուէ այլասիրութիւնն որքան ուրիշներու ծառայութեանց պէտքն, ոչ ինչ այնքան կը կաաարելագործէ այլասիրութիւնն որքան ուրիշներու արուած ծառայութիւններն: Արդիական սէրն՝ որ պաշտպանութեան և աննշեղան պէտքէն կ'ծնի, ետասիրութեամբ կ'արտաւորի ցարչափ իր երախտադիտութեան պարտքն անվճար կ'ըսուէ, կամ լաւ եւ, ցորչափ պատրաստ չէ վճարելու: Ամեն օր այդ խնայասիրութիւնը կը մաքրուի ապիկար ծնողաց արուած խնամօք: Բայց այդ մաքրութեան հասնելու համար հարկ է որ մի շատ աղտեր ջնջուին ընտանիք կազմող իրերավարժ գոլթոցին մէջ: Այլասիրութեան առաջին դպացումն մօր ազդեցութեան

ներքև կ'ընի, որու ծոցը կեանք, կաթ և պաշտպանութիւն
 ընծայեց ամեն ցաւերու գէմ, որու սիրան տարափոխիկ
 գորովայ ազրիւրն է ջլուտ, համակրելի փոքրիկ էակի մը
 համար, եւ այդ էակը կ'սորվի սիրել ինչպէս կ'սորվի խօ-
 սիլ՝ հետեւողութեան միջոցաւ: Երբ բաւական ուժեղ է
 և ոչ այնքան իր պիտոյից որքան ուրիշ բաներու վրայ
 խորհելու կտրուկ, այլապիտութիւն կ'սորվի հնազանդու-
 թեամբ, ներքին կարգապահութեամբ, իրմէ պահան-
 ջուած թեթեւ ծառայութեանց շնորհիւ, և պատասխանա-
 տուութիւն՝ որ անոնց հետեւութիւնն է: Այն ծնողք որ
 մանկան մը քմհաճոյից դուրս կ'ծռեն, անոր ինքնասի-
 րութիւնն կ'զրգռեն և զգուելի դաստիարակութիւն մը
 կ'աւան: Այսպէս վարուելու տեղ պարտաւոր են ստիպել
 որ նա հանրային պահանջումներուն համակերպի, որ իր
 փոքրագոյն եղբայրներուն ու քոյրերուն վրայ հսկէ, որ
 կամակատար և անաժու դտնուի կարն որ անձերու հա-
 մար, զգոյշ լինի զանոնք անհանդիստ ընելէ և իւր յա-
 տուկ պիտոյից չափ մը դնէ: Յարգանք առ հայր, նոյնչափ
 գորով մօր համար կարեւոր է մանկական հասակի բարո-
 յութեան համար, հասակ՝ որու ինքնասիրութիւն կ'զրս-
 պուի միայն իշխանութեան հետ խառն սիրով: Հրամանա-
 տարութիւնն որ հնազանդութիւն կ'պահանջէ, քրանչեւա-
 պէս երևան կ'հանէ ուրիշի պիտոյից ընկած բաժինն, ըն-
 դունուած ծառայութեան փոխարէնը հատուցանելու
 հարկն զգալի կ'ընէ, կարգապահութիւնը կ'հաստատէ, և
 մանկան որտիմէ ընկերային կենտոց պայմանները կը
 դիտէ: Եթէ այս վերջինն պատանեկութեան հոսանքի մօր
 մը դիտանայ մէջ, մօր մ'որ, իր կաթիլ, կրթութիւնն և
 ուղղութիւնը որդւոյն զբանալէ ետեւ՝ կոյր սէր մը կ'կեղծէ
 անոր համար, այն ատեն որդին ալ բոլոր յօժարութիւն-
 ներն և զմայլումներն իր անդին անձին վրայ պիտի կեդ-
 րոնէ, ինք պիտի լինի մարտահիմ, որու շուրջը պիտի դառ-
 նան ընտանեաց միւս անդամներն իբրեւ արբանեակներ,
 մի և նոյն կերպով պիտի վարուի նա իրեն ծառայող ըս-
 պասաւորին, զինք կրող ձիուն, նաև հօրը հետ, որ իր աե-

Պատահեց որ Կառնայ և մօրը հետ՝ որ իր արժանեաց վրայ
կ'հիանայ: Ամենքն երջանիկ պարտին համարել իրենց
անձն այդ շփացած պատանւոյն ծառայելով և զմոյլիւ
երբ կ'ընթանի մի քանի անուշ խօսքեր շնորհել իրրե
ողորմութիւն:

Այսպիսի պատանիներ մոլութեանց ընդունարաններ
կ'գառնան և անհամար խանգարմունք կ'պատրաստեն
ընկերութեան իրենց քմահաճոյից և յօժարութեանց ըստ-
բուկներ՝ ամեն տեղ անբարոյականութեան սերմեր կը
ցանեն, չեն կարող ունենալ արդարութեան զգացումն,
ծննդեան և հարստութեան արտօնութեանց՝ մեծ կա-
րևորութիւն կ'ընծայեն իբր իրենց արժանեաց վայել բա-
ներ, տիրապետութեան և բռնասիրութեան բնազդն ու-
նին. ընկերային գասակարդ երուն մէջ արգելք կ'դնեն
այն զիջումներուն որ կրնան յեղաշրջումներու առաջն
առնուլ, թշուառութեան առջև անզգայ մնալով կ'զրգ-
ռեն ատելութիւններ որ ստէպ առանին կռիւներու ա-
ռիթ կ'լինին:

(Բաւ--)

ՏԵՐ. ԲԼԱՎԷԼ

(Շարունակելի)

ՍՈՒԹ ՕՐԵՐ

ՊԼՈՒՆ ԺԱ

ԱՆՊԱՏՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆՆ

Ո՛հ, այն ի՛նչ առաւօտ էր. ինչպէս լաւ կ'ընթանէ: Նոր լմացեր
էր մեր նախածաղիկն: Առանձին էի. մարտ՝ և վարսենիկ ներս
գացեր էին որպէս զի մի քանի առանին գործեր կարգադրեն:
Դանդաղ և անհոգ նստեր էի. գլանիկ մը շինեցի և վառեցի,
նույն սղահուն մեղադրելով կոշտութիւնս որով հոտաւէտ օդն
ծխախոտիս մխովը կ'աղակալէի: Ապա զրպանէս հանեցի լճն:

տօնի Դայճ լրագիրն՝ որ վերջին թղթաբերով հասած էր, և սկսայ հետաքրքիր ակնարկ մը նետել անոր երկար սխեմական քուն վրայ:

Բնաւ երկիւղ չէի զգար թէ այդ թերթն ինչ կրնար պատուենակել: Լրագրական լուրերէն վտանգ մը չէի տեսներ: Սա՛ կայն ղիտեր էի որ Վարսենիկ՝ երբ տեսնէր ձեռքս օրագիրն, մտահոգ և հարցական կերպով մը կ'նայէր ինձ, այնպէս որ երբ նէ տարակայ կ'գտնուէի կ'ջանայի աչքէ անցնել թերթը: Երբ քէք չէի թողուր որ օրագրին զպէի զայն կարդալէս առաջ, վասն զի կ'վախնայի որ պատահական ակնաթիւութիւն մը խորհրդաւոր և անյայտ ոճրին վրայ թերեւս իր ուշադրութիւնը զըբաւէ: Իր երեւակայական կասկածը թէ ուրիշ մը կրնայ ամբաստանուիլ իր տեղ զիս շարունակ մտատանջութեան մէջ կ'ձգէր:

Այսպէս օրագիրը բացի, օրուան լուրերն աչքէ անցուցի, խմբագրականներն ակնարկեցի: Արտաքին լուրերուն վրայ ակնարկ մը նետեցի, դատական տեղեկութեանց վեր չի վերոյ նաշեցայ, մէկգլի թողլով առևտրական ծանօթութիւնները: Վերջապէս ուշադրութիւնս դարձուցի դաւաճական լուրերու վրայ: Անուն մ'աչքին դարկաւ. երկիւղի սարսուռ մը մարմինս ցնցեց. Գլանիկս մարմարեայ սալարկին վրայ ընկաւ և մնաց, երբ ես՝ անպատում մտայուղութեամբ, կարճ պարբերութիւն մը կարգադրեի Դէնհրմ վերնազրի ներքեւ, քաղաք մ'որ Ռօտինի հետ նոյն դաւաճակին մէջ կ'գտնուի:

Աւասիկ.

« Ուրիշ մ'իվանս, այն մարդն որ ամբաստանուած էր իբր սպանիչ Աբր Մէրվին Թէրընտի, անցեալ Յունվար ամսուն, պիտի դատուի դատարանն որ պիտի բացուի ամսոյս քսանին: Այս դատն, որ մեծ հետաքրքրութիւնն կ'շարժէ, առաջին օրն պիտի սկսի: Աճսուի թէ, որչափ որ նոր վկայութիւններ պիտի բերուին անբաստանեալին դէմ, բայց այդ վկայութիւններն լոկ սպանութեան պարագայից հետ վերաբերութիւն ունին: »

Այս անիծեալ պարբերութեան մէն մի բառն կարծես իբր քար կ'իջնէր զլուստ: Մի քանի վայրկեան բողբոջին անգղայ մնացի: Ակաճներս իրարու կ'դարնէին, կ'զգայի որ այտեբոս մոտ խիւր դարձած էին: Վարսենիկի մտածին երկիւղալի կասկածն ահա կ'իրանար: Ուրիշ մը՝ անմեղ մարդ մը՝ պիտի կրէր իր յիմարական գործին պատիժն: Դավահատ, ապաւած, բոլորովին անկարող ըմբռնելու թէ ինչ պիտի լինէր կարգացած խնդրեալ

բուս հետեւանքն, անշարժ կ'մնայի նոյն վայրն՝ աչերս սեւեռած այն աղէտաբեր թերթին վրայ:

Վերջապէս՝ իմ մօրս քաղցր ձայնն որով կ'կոչէր Վարսենիկն իմ՝ աղջութիւնս ցրուեց: Երկուքն ալ ներս գալու վրայ էին: Ձէի կարող անոնց երեօր նայիլ: Ուստի՝ ծալլեցի ծրաղիրն, գրպանիս մէջ դրի և խնդրինքս փոշոցը նետեցի: Տակաւին չէի համարձակեր երեւակայել թէ այդ լուրն մեզի կ'վերաբերի: Պարտաւոր էի միայնակ մնալ երկար ժամեր, որպէս զի որոշեմ թէ ինչ ընթացք հարկ էր բռնել այս վերջին ծանրադոյն վատանդին առաջն առնլու համար: Արագ անցայ երկաթէ դռնէն, և այնպէս սկսայ քալել նեղ փողոցէն որ տեսնողն պիտի կարծէր անշուշտ որ փախուցեր եմ: Եւ ո՞ր կ'դիմէի Հազիւ կարող եմ յիշել: Կարծեմ թէ հասարակաց մի սլարտէզն էր, բայց նոյն ժամուն տեղւոյ զդացումը չունէի բնաւ: Բնազդումով միայնութիւն կ'վնասուէի ի՞նչպէս և ո՞ր գտայ չգիտեմ հովտնուտ վայր մ'ամայի: Անդ՝ սրտաբեկ և յուսահատ իմ անկայուն երջանկութեանս վրայ, գետինն ընկայ և չոր հողն ըղւնդովս սկսայ փորել:

Նախ՝ կարծեցի թէ պիտի խենդ եմամ կամ խենդացած էի, դիմիս մէջ անկապ, անհեթեթ խորհուրդներ կ'դառնային: Անմեղ մարդ մ'ամբաստանուի այն յանցանքով. ամսուն քսանին դատուի, և այսօր ամսուն տասն վեցերորդն է: Նոր ապացոյցներ պիտի բերուին: Ի՞նչ յիմարներ են . . . կատարեալ յիմարներ: Այս է մեր պանծացեալ ոստիկանութեան ճարտարութիւնն: Ձերբակալել, կասկածի վրայ դատի կոչել մարդ մ'որ անշուշտ անդէտ է սպանութեան ամեն պարագաներուն: Ի՞նչ հարկ է ընել: Ի՞նչ կրնամ ընել: Ո՛հ, իմ կինս, իմ խեղճ, սիրական կինս:

Այն ատեն՝ կարծեմ, աղու պէս սկսայ լալ: Այնպէս կ'թուէր ինձ որ ամեն բան ի կորուստ մատնուած է: Բան մը միայն կար ընելիք, լսի ճամբայ մը կար հետեւելիք: Իմ սիրական կինս պիտի պարտաւորէր անձնատուր լինիլ արդարութեան և իր խտտովանութեամբ ազատել այն թշուառն որու կեանքը վտանդի մէջ էր: Պիտի սխալուորէր դատաստանին նախատինքը կրել, և մարդ կային արդարութեան և ներողութեան վստահիլ, որոց իրաւունք ունէր: Ո՛հ, ողորմելի, ողորմելի՝ բան մ'էր: Երկար ժամանակ ուրիշ հնար մը չընկաւ միտքս:

Մարդկային արդարութիւն. ի՞նչ է արդարութիւնն: Տես

անգամ մ'ինչպէս կարող է վրիպիլ։ Այն կարող է ձերբակաշել, դատել և . . . ահ, սոսկալի մտածում . . . թերեւս մահուան դատաւարտել անմեղ մարդ մը։ Այն ատեն ինչ պիտի լինի Վարսենկան վիճակը։ Հիմակ որ ամուսնութիւնն իմ շրթերըս կնքեց, ո՞վ պիտի ապացուցանէ Վարսենկան խելագարութիւնն՝ երբ այն մարդը սպաննեց։ Այս գաղափարն իմ զոյրոյթս կ'գրգռէր։ Այնպէս կ'թուէր ինձ որ արդէն միասին ծանր ու անտանելի տանջանաց մէջ կ'տուռապինք։ Անշուշտ, կարող էի իմ Ուիլյամ սպասաւորս կոչել երգամար վկայելու որ կնոջս ձեռքն տարօրինակ և վայրագ էին այն գիշեր երբ տունս եկաւ։ Կարող էի հիւանդապահ կիները կոչել վկայելու թէ երբ առաջին անգամ տեսան Վարսենկին դիտեցին որ խելագարութենէ նոր կ'սթափէր։ Բայց միթէ այս վկայութեանց հաւատ պիտի ընծայէին։ Միթէ ճարտարամիտ փաստաբան մը չպիտի յաջողէր համոզելու տաան երկու հասարակ մարդեր թէ անոր խելագարութեան արդիւնքը չէր սպանութիւնն, այլ սպանութեան հետեանքն էր խելագարութիւնն։ Իրաւի՛ կապուած կաշկանդուած էինք։ Անօգնական, այո՛, կ'երևէր թէ յուսահատական վիճակ էր մերը։

Եւ այս ամենը հարկ էր յայտնե՞լ Վարսենկան. ես պարտաւոր էի անոր յայտնել, ի՞նչպէս։ Ի՞նչպէս պիտի համարձակէի ճշմարտութիւնն հաղորդել . . . ճիշտ այն պահուն՝ որ իր անողջութիւնը տակաւին բոլորովին դառած չէր Վարսենկի, այն պահուն՝ որ կարծես տխուր այլ որոշ համակերպութեամբ մը ձախտադրին հնազանդելու քիչ քիչ միտում մը կ'ցուցնէր, այն պահուն՝ որ անգամ մ'ես երջանկութեան յոյսեր կ'տածէի թէ անոր և թէ ինձ համար։ Վասն զի գիտէի . . . ա՛խ . . . մոռածէ մի անգամ և իմ վրայ գլթա՛ . . . թէ վեց ամիս չանցած իմ կնոջս և ինձ պարզեւ մը պիտի շնորհուէր, պարզեւ մ'որ պիտի սրահէր տանէր վերջերս մեր կեանքն համակող սուղի և սոսկումի յիշատակներ։ Ես իշխեցի իսկ յուսալ, ստոյգ լինիլ թէ երբ մանկային աչերու վրայ իրենները սեւեռէին, երբ սիրուն գլուխ մ'իր կուրծքին վրայ սեղմէր, կենաց կորուսեալ քաղցրութիւնն գէթ մասամբ կրնային դառնալ և հրճուել իմ սիրականս։ Եւ այժմ պարտաւոր էի տուն դառնալ և յայտնել իմ կնոջ որ կայծակն իջաւ։ Տաժանելի՛ վիճակ։

Եւ կա՞ր ուրիշ ճար մը։ Այո՛, կար հնար մը։ Նոյն պահուն արիւնս կարծես արագ արագ կ'վազէր երակներուս մէջ, սիրտս

ուժգին կ'զարնէր: շրթերս կ'չորնային և տարօրինակ զգայնութիւն մը դիւս կ'համակէր, որպէս թէ առաջին անգամ պարզ այլ ստոյգ միջոց մը ծագած լինէր մոքիս մէջ՝ այս դժուարութեանց հանգոյցը կտրելու համար: Այնքան պարզ ու դիւրին կ'թուէր ինձ առաջին անգամ, որ սխալ ծիծաղիլ իմ ապշութեանս վրայ որով աւելի շուտ չկրցեր էի տեսնել:

Պատուէ՛, Վասիլ Նորթ, այն անիծաբեր թերթը. չորս հոմերուն ցրուէ անոր կտորները: Մոռցիր ինչ որ կարդացիր: Գնաքու պերճ ու անուշադոր բուրսատանդ. դիմաւորէ սիրականգ ժպտուն դէմքով, սովորականին պէս ողջագութէ ցանխ, և բան մը մի ըսեր առաւօտեան լուրերուն վրայ: Մտիդ խորը թաղէ ինչ որ իմացար այսօր: Այս ըրէ, և ընդ միշտ երջանիկ եղիր:

Բայց մարդն. . . այն մարդն որ մի քանի օրէն ուրիշին յանցանքին համար պիտի դատուէր: Լաւ, ի՞նչ փոյթ: Անտարա-կոյս այդ յիմար մարդն անմեղ պիտի արձակուի. յիմարն, այո՛, շատ յարմար բառ մ'է այն անձին նկատմամբ որ կասկածի տեղի տուած է: Բայց եթէ արդարութիւնը մինչև վերջը մոլոր ճամբայ մը շարունակէ՝ . . . հապա եթէ այն մարդը մեռնի:

Ի՞նչ փոյթ. ի՞նչ կ'արժէ թշուառ կեանք մը, ինչ կ'արժեն հարիւրաւոր կեանքեր: Երբոր Վարսենկան երջանկութեան հետ ի կշիռ բերենք: Ի՞նչ է խիղճն, ի՞նչ է իրաւունքը և անիրաւութիւն: Ի՞նչ է այն ուրուականն զոր մարդիկ պատիւ կ'անուանեն: Համառօտ՝ ի՞նչ է յանցանքն: Լռութիւն ուսէ և մոռցիր: Ռիւի բան մը չունիս ընելու. քեզմէ ուրիշ բան չեն խնդրեր: Ունիս հարստութիւն, երիտասարդութիւն, առողջութիւն և զօրեղ կամք: Չնախարհիկ կիսն մը քեզ կ'սիրէ. ինչո՞ւ համար կ'վարանիս. ի՞նչ կշիռ ունի քեզ համար զեղջուկի մը կեանքն:

Այլապէս ալ կարելի է շարունակել առաքիլութիւնս: Միթէ՛ քիւրաւոր մարդ իկ ճակատամարտի մէջ միտպետի կամ՝ զօրապետի մը քովաճոյից բերմամբ չեն սպաննուիր: Այն անձերն որ պատերազմի դաշտը կ'մղեն մարդիկներն չեն վրդովիր բնաւ անոնց մահուան տեսիլներովն: Մարդ իկ վրիժուէ՛ դրամի, պատուոյ համար զիրար կ'սպաննեն, և սպաննիչն ալլոց պէս կ'ապրի: Թող ուրեմն այն մարդն ալ արդարութեան չըմանէն անցնի. նա անպարտ է, և այդ վերձէն անվնաս պիտի ազատի. եթէ յանցապարտ դատուի, թո՛ղ մեռնի. առաջին անմեղ մեռնող մարդը չպիտի լինի, և ոչ մեռնողներուն մէջ վերջինն: Լոկ կեանք մ'է իրն: Չունի կոտ մը քեզ հետ. մի մտածեր այլ ևս

անոր վրայ, ինչ որ պատահի, դու միշտ պիտի ունենաս և վա-
յելես քու սլայծաւ արեգ և սիրած կինդ: Իր զաւակներն պի-
տի մեծնան, ծաղկին չորս կողմդ: Ինչո՞ւ կ'վարանիս: Լոկ չըր-
թերդ կնքելով կենացդ երջանկութիւնը պիտի չահիս: Ենթադ-
րելով որ արդարութիւնը պիտի վրիպի, այդ երջանկութեան
դինը պիտի լինի կրեւիք բեռդ մարդու մը մահուան պատճա-
ռաւ: Փանաքի՞ գին:

Այս էր այն փորձութիւնն որու դէմ կ'ազդէին երկար մա-
մեր: Քանի՜ քանի անգամ այդ փորձութեան առջև պիտի ընկ-
նէի: Արքանի անգամ՝ ոտք ելայ լրագիրը ջնջելու հաստատ
գրտաւորութեամբ, թողլով որ գործերն իրենց բնական ըն-
թացքը առնուն: Արքանի անգամ ուղղեցի քայլերս դէպ ի
մեր տունն, բայց ամեն անգամուն ետ դարձայ, հովանաւոր
վայրս գացի, նորէն գետինն ընկայ և վերստին կռիւն սկսայ:

Ոչ, այդ բանը չպիտի կարենայի ընել: Խզի՜ տէր, պատուոյս
տէր մարդ էի: Թէ և փանաքի էր գինը բաղդատմամբ գնելիք
երջանկութեանս, սակայն չէի կարող զայն վճարել: Թէ և բոլոր
հոգիս վարսենիւն բարօրութեան համար կ'նկրտէր, սակայն,
անոր սիրոյն համար անգամ, չէի կարող հանդուրժել որ ան-
մեղ մարդ մը մահուան պատիժը կրէ: Այդպիսի ոճիր մը շատ
ստորին, շատ և շատ անդասնելի էր: Ստոյգ էի, որ եթէ այդ
մարդուն արիւնն բարոյացէս իմ գլխուս վրայ ծանրանար, կե-
նաց ամենէ գերագոյն հեշտանքն չպիտի կրնային խղճիս հան-
գիստ տալ: Քաջ կ'զգայի որ շատ չանցած խղճի խայթն ու ա-
մեթը պիտի հարկադրէին՝ զիս ինքնասպանութեան դիմել: Թո՛ղ
քարոզիչներն ըսեն թէ մեղքը դիւրին է, թէ անիրաւութիւնն
աւելի հրապուրելի է քան իրաւունքն: Թերեւս կան կարգ մը
մեղքեր որ հեշտիւ կ'գործուին, բայց կ'համարձակիմ ըսել թէ
կան նաև տեսակ մը մեղքեր՝ որոցմէ՝ սովորաբար՝ պատուոյ
սգացումով դատարարակուած մարդիկ, վատութենէ և նախա-
տինքէ վախճող մարդիկ, շատ աւելի դիւրին կ'դառնան խորշե-
լու քան թէ գործելու: Ոչ, ամեն մեղք դիւրին չէ գործել:

Բայց և այնպէս՝ մահ սբեր պաշար մ'էր զոր կ'մղէի առան-
ձին, պաշար մ'որու մէջ յաղթանակն կ'ենթադրէր միայն իմ
ամենէ սիրականիս կործանումը: Ուստի՜ միթէ իրաւունք չու-
նէ՞ի ըսելու որ իմ փորձութիւնն աննման էր: Սակայն այսպէս
որոմախոհելով՝ պարտիմ խոնարհարար յայտնել որ եթէ տե-
ղի շտուի, զրտիւն իմս չէ, ջանացի տեղի տալ փորձութեան
այլ անկարող եղայ:

Երբ յազմանակը տարի և փորձութենէ դերժմացի, այն ժամանակ միայն կարող եղայ նկատել թէ ո՞րքան անօգուտ պիտի լինէր այն մեղքն որ կարծես զիս կ'ըռնադատէր. Վարսենիկ անտարակոյս օրին մէկը պիտի իմանար որ Սըր Մէրվին Ֆէրընտի կարծեցեալ սպաննիչն ոճրին պատիժը կրած էր։ Այն ատեն ի՞նչ պիտի պատահէր մեր մէջ, այն ատեն՝ երբ դարմանն անհնար պիտի լինէր։ Քաջ գիտնալով իմ կնոջ ներքին խորհուրդներն, իր զգայուն, դիւրագրգիռ բնաւորութիւնն, կարող էի առաջագոյն գուշակել որ այդպիսի լուր մը պարզապէս իր մահուան վճիռը պիտի լինէր։

Բայց ի՞նչ պարտ էր ընել։ Նկատելով որ չղիտի կարենամ խորհած յատակագիծս ի գործ դնել, փախուստի ուրիշ պատրուակ մը մտածեցի։ Միթէ կարելի չէր ինձ համար Անգլիա դառնալ և ինքզինքս իրրեւ բուն ոճրագործն ամբաստանել։ Վարսենիկան կեանքն ապահովելու համար բոլոր սրտով իմ կեանքս տալու պատրաստ էի. իմ մտքիս փիճակն յայտնած պիտի լինիմ անշուշտ, եթէ ըսեմ թէ այս խորհուրդն ամենէ բանաւորը և դժուարութիւնը լուծելու համար ամենէ յարմարը կ'գտնէի։ Միթէ կերպ մը խելագարութիւն չէ՞ր իմա։

Ապա սկսայ դառնագին զուարթութեամբ ծիծաղիլ իմ զըլխիս մէջ ծագած այս անհեթեթ գաղափարիս վրայ։ Մոռցեր էի Վարսենիկն, մոռցեր էի թէ այսպիսի զոհողութեան մը հետեանքն ինչ պիտի լինէր անոր համար, մոռցեր էի որ նէ կ'սիրէր զիս որքան ես զինք, թէ իմ մահս անոր սիրոյն համար — զինք քստմենի զիջերուան մը հետեանքէն ազատելու համար — այնպիսի քաւում մը պիտի լինէր, որ ահ ու սարսափ պիտի բերէր։

Ո՛չ, ո՛չ իմ նմանիս դէմ մեղանշելու խորհուրդս և ոչ կենացս կամաւոր զոհողութիւնն պիտի կարենային ազատել զինք։ Բոլոր այս երկարատեւ մտային կռիւներէն ետեւ, բոլոր իմ մեռաւոր ժամերուս կսկիծալի և վայրագ խորհուրդներէս ետեւ, ստիպուեցայ վերադառնալ իմ մեկնակէտս. Վարսենիկ պարտ էր անձնատուր լինիլ և անմեղ մարդն ազատել։ Իրաւի, ուրիշ ճար ու ճարակ չկար։

Եւ արդէն օր մը սահէր, օր մ'անցեր էր։ Պատն պիտի սկսէր ամառն քսանի՛ն։ Անգլիա հասնելով . . . Գէնշըմ ժամանակին հասնելով դատն արդիւնելու համար պարտաւոր էինք զիջեր ցորեկ ճամփորդել։ Գիւշեր ցորեկ՝ արեւուտ կամ աստղաշարդ.

Սպանիայէն . . . Խիսորժելի Յրանսայէն . . . պարտաւոր էինք
փութալ՝ մինչև որ մեր բնիկ երկիրն հասնէինք՝ հիմակ որ աշ-
նային պերճ անդորրութեան մէջ կ'երևէր անշուշտ Պիտի պար-
տաւորէի իմ կինս, իմ սէրս իր մահուան առաջնորդել:

Գետնէն ոտք ելայ՝ կզգայի որ բոլոր մարմինս կարկամեր էր,
ծանր ծանր սկսայ դիմել տուն: «Նէ պարտի դիմնալ, այո,
պարտի իմանալ: Բայց ինչպէս յայտնել այս չարաշուք լուրը
կ'մըմնջի շարունակելով իմ ճամբաս: Անշուշտ ողորմելի էր նոյն
պահուն կերպարանս՝ վասն զի դիտեցի որ մի շատ ծանրագ-
լուիս Սէփիլիացիք դառնալով ինձ կ'նայէին անցնելու ժամանա-
կըս: Իրիւ վատազգի մ'որ յամրաբար կառաւիտուը կ'բաշջուի,
ես ալ կարծես նոյն կերպով կ'դիմէի մեր զուարճայի բնակա-
րանին դուռը, և երեքուն քայլերով կ'անցնէի այն անուշահոտ
վայրն ուր իմ կենաց ամենէ բարեբաւոտիկ օրերն անցեր էին:

Ներ ներս կ'մանէի՝ յանկարծ մտքիս մէջ ծնաւ յիշատակը
վէպի մը զոր երբեմն կարդացեր էի . . . հին դարերու ծնունդ.
կատաղութեան վէպ մ'էր որ կալանաւորի մը կ'վերաբերէր, կա-
լանաւոր մ'որ կ'ստիպուի իր սիրած կնկան սիրալը մղել զաշոյն
մը: Զգիտեմ թէ այդ վէպն ուր կ'գտնուի կամ երբ կարդացած
եմ զայն:

Բայց այնպէս կ'թուէր ինձ որ իմա զուգակշիռ պարագայ
մ'էր:

Գթացէ՛ք ինձ:

(Շարու Գանկի)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿՏԻՈՅՆ

Շէտեւ չէրաւելն թարգմանօրէն կ'ամբօրիներ հետեւեալ քա-
նաթօսութիւնն զոր արտասանած է Տիար Մանկասար Ման-
կասարեան Շիքալոյի Օրերա Հաժուղին մէջ ի ներկայութեան
անհամար բաղմութեան. նիւթն է «Բարոյական կրթութիւն
մանկուոյն»:

Մարդկային բնութեան բարձրութեան առաջին և հիմնա-
կան ճշմարտութիւնն է որ պարտինք տալ մանկուոյն իւր մօր
կաթին հետ: Այս է ապագամն որու վրայ շինելու է և որու

մէջ բրերու զներու է այն հիմնարկութիւնն որ անդրդուելի մնայ, եթէ թերանանք զայս ընելէ տղան կորսուած է:

Լիզ ուրկոս Սպարդաի օրէնսդիրն ձեռք առաւ երկու մանկաի նոյն ծնողքէն և մեծցուց զանոնք տարիներ տարբեր միջավայրի մէջ և տարբեր ուղղութեամբն, մին ճոխ և գիւրակեաց կենաց վարժեցուց. և միւսին տուաւ չարքաշ կեանք և ըրաւ զայն քաջ որսորդ: Եւ երբ որ մը Սպարդացիք հրապարակաւ հաւաքուած էին ըսաւ անոնց »Ո՛վ Սպարդացիք, ահա արդիւնքն կրթութեան և դաստիարակութեան» և դուրս բերաւ երկու մանուկներ և անոնց առջև դրաւ արծաթէ ափսէ մը և նապաստակ մը, մին ափսէն ձեռք առաւ. իսկ միւսն նապաստակին ետև վազեց, «ահա» ըսաւ «միւսնոյն ծնողաց զուակներ, սակայն տարբեր դաստիարակութեան արդիւնք:

Բարոյական զգացումն յայտնի կը տեսնենք մանկան մէջ կանուխէն: Մանուկը իր կանուխ հասակէն դառն կամ քաղցր բառի մը կը պատասխանէ իր մէկ շարժումով կամ նայուածքով և կամ գգուանքով: Տարվին կըսէ թէ իր տղան լացաւ որ մը երբ մերժեց զայն համբուրել, և երբ որ մը անգութ կոչեց զայն, մանուկն սխաւ ականջներն և մազերն քաշել և ողբալ, շար և անգութ բառերն վիրաւորեցին մանուկը:

Մանուկն օգտախնդիր են, (utilitarian): Երբ ուշադրութեամբ կուսանինք մանկան շարժառիթներն ու շարժումներն այն եզրակացութեան կը հասնինք թէ բարոյական զգացումն իր լեցուն նշանակութեամբ չենք տեսներ նոցա մէջ, մինչև որ հարցնելու և պատճառաբանելու ոգին զարգանայ նոցա մէջ: Անշահատէր լինին, որ ծաղիկն է բարոյականութեան, կը բացակայի մանկան մէջ: Մանուկն ի բնէ օգտախնդիր է: Մանուկը կը սիրէ իր ծնողքն որովհետև իր պէտքերն կը գոհացընեն: Տղուն բաղձանքը սիրել չէ այլ սիրուիլ, անձնասիրութիւն կը գտնեմք իր բոլոր շարժումներուն մէջ: Իրաւանց զաւաժարն է որ պարտուց զգացմունքն կարթնցնէ ի մանկան, մանուկը գիտէ իր զանգառներն իր պարտականութիւններն սովորելէ առաջ:

Երբ կուզենք բարոյական դաստիարակութիւն տալ մանկան, զգոյշ լինելու ենք նորա մէջ վերացական գաղափարներ դնելէ, վերացական քարոզ կամ ճառ որ չարն և բարին կը բացատրէ նորա համար անհասկնալի կը մնայ: Բարոյական այս շրջափոխութիւնն դիւրիչ, անհասկնալի և լոկ ձևական միջոցներով չէ կարելի յաջողցունել, որովհետև զոր ինչ մենք սլիտի ընենք

դուրսէն յուելում չէ, այլ նորա մէջ եղածն զարգացունել: Խիղճ և գիտակցութիւն համադրուար (simultaneously) կը զարգանան: Մենք զեղ խաբած կը լինինք երբ խորհինք թէ, ապուշ, դուլ և դանդաղ մանկան մէջ արթնուն խիղճ մը կայ: Տգիտութեան ծառն ծագիկ չունի: Մտլութիւն և աղիտութիւն զոյգ եր են, իսկ գիտակցութիւն և անաբինութիւն անբաժանելի բարեկամներ են: Եթէ կուզենք աղան զարգացնել ամէնէն ապահով կերպն է նորա հետ հարց և փորձ ընել, պատճառարանել, ինչպէ՞ս և ինչո՞ւ, երկու զօրաւոր բառեր են մանկան բառարանին մէջ, ասոնք են բանալիներն որ պիտի բանան նորա առջև նիւթական և մտաւորական տիեզերքն: Պարտինք ծղնել մանկան որ ամէն ինչ տեսնէ իւր աչօք և ըմբռնէ իւր մտօք:

Մտիպումը չէ այլ համոզումն է որ բարոյական կը կազմէ: Մի ստիպելի մանուկը որ քսնի հաւատայ զոր ինչ դու կը հաւատաս, այլ թող որ դատողութեանդ մասնակցի: Խաղաղ և երջանիկ տուն մը իշխանութեան և տիրապետութեան արդեօք չէ այլ հնազանդութեան, ոչ թէ մանուկէն դեպ ծնողքն կամ ուսուցիչն, այլ երկուստեք հնազանդութիւն դեպ ուղիղն ընելու ըստ կրքունքն: Բարոյական օրէնքն մանկան կողմէն բնաւ յարգանք չի պիտի դտնէ եթէ ոչ նա վերաբերի ամէնուն: Եթէ օրինաց տիրապետութիւնն միոյն համար լինի, նա պիտի նկատէ զայն իբր կամայական կարգադրութիւն մը ի նպաստ ընտանեաց միւս անդամոյ: Ծնողք իրաւունք չունին տնկալել իրենց զաւակներէն որ նոքա յարգեն օրէնքն, մինչ իրենք կը բռնադատեն: Եթէ մանկան հետ օրինօք վարուիս օրինօք պիտի վերաբերի դէպ քեզ: Պատճառ և արդիւնք ցուցնելու է:

Ծնողքներէն ոմանք կը խորհին թէ այս մեթոտն երկար մտաւնակ կ'առնէ, սակայն դիտնալու ենք թէ դիմացկուն չէնք մը կոռուցանելու համար երկար ժամանակ հարկաւոր է: Երբ Ձեքսփին ըսին թէ յոյժ կամաց կը նկարէ, նա պատասխառնեց, «սակայն կը նկարեմ վերջապէս»:

Արիստոտել իր «Հիմնական կողմութիւնն» վարդապետութեան մէջ կըսէ թէ: «Արձան մարմարինին մէջ պահուած է, քանդակագործն իր գործիով միայն կը մաքրէ անոր վրայ եղած յիւթը, արձանին դէմքն և բոլոր գծերն հոն կը մնան թափուն, արուեստագէտն կը գտնէ զանո»:

Ես այնպէս կը հաւատամ թէ, մարդ իր ամբողջ ֆիզիկա-

կան և մտադին գեղեցիկութեամբ ծածկուած է մանկան մէջ, դաստիարակին պաշտօնն է գտնել զայն: Ասոր համար ուսման ամեն ճիւղ կը գործածենք մեր դպրոցաց մէջ: Հոն ունինք, Աստուածաշունչ, Հոմերոս, Տանթէ, Պուտարքոս և Շէքսպիր, ուր կան առաստիւրդ, առակք, այլարանութիւն, պատմութիւն և բանաստեղծութիւն: Այսպէս տարբեր առարկաներ ծանօթացընելով, մենք կը յօտենք մանուկը, ոսկորը մտէն կը զատենք: Նկատի առնելով մանկան իմացական կարողութիւնն յետագայ տարիներու կը թողունք դժուարամարս կերակուրներն: Սակ խրատը ոչինչ կ'արժէ, ճշմարտութիւնք պարտին մարմնացածներկայանալ մանկան, ի ձե պատկերի և օրինակներու և կամ պատմութեանց միջոցաւ: Յստակ կերպով պատմելու ենք մեր փորձառութիւնն, որոյ միջոցաւ այս կամ այն ճշմարտութեան հասած ենք, և ոչ թէ լոկ ճշմարտութիւնն բսելով բաւականանանք: Մանկան սովորեցնելու ենք թէ ինչպէս պէտք է խորհի և ոչ թէ խոնչ:

Ճշարիտ դաստիարակը կը քաջալերէ՝ դաշտափարաց զանազանութիւնը երբ դա արդիւնք է ազատ և անկեղծ մտաց, դասատուին պաշտօնն է առաջնորդել մանկան որ ուզի՞լ յառաջանայ խնդիրն քննելու մէջ և ոչ ինք խօսի բոլոր ժամանակը, և երբ գրեականութիւն տալու տեղ կ'օգնեմք մանկան որ ինք դըտնէ, նա պիտի փնտռէ և հաւաքէ զայնս այն հաճոյքով, ինչ հաճոյքով որ ծառին քով խնձորներ կը հաւաքէ և կամ ծաղիկներ՝ այս այն թփերէն:

Այս խօսակցական մեթոտին մէջ ուր ամէն ինչ մանկան կը թողուի, դասատուն պէտք է ճրագն ի ձեռին կենայ և երբ մանուկը միտութեան կը հանդիպի առաջնորդէ զայն. պէտք է ուշադրութիւն տայ, ուշադրութիւն մը որ սիրոյ կը նմանի և չի զրբեր: Ինչպէս որ չես կրնար ստիպել մանուկը որ քեզ սիրէ, նոյնպէս չես կրնար ստիպել որ քեզ լսէ: Այսպէս խօսակցական մեթոտն մանուկը իր բնական տաղանդին կ'առաջնորդէ և առիթ կ'ընծայէ նմա մէկէ աւելի կէտեր տեսնել: Վերջապէս բարոյական դպրոցի ամենարարժք նպատակն է տալ մանկան խորհրդոց ազնուութիւն, զգացմանց փափկութիւն, ապա թէ ոչ կրթութիւնն բոլորովին միակողմանի կը լինի և կը տուժէ: Մանուկը բանաստեղծ ընելու համար օգնելու է անոր երեւակայել իրականը, տեսնել գեղեցիկը ամեն ուրեք, ազդուել վերեւ երկնից կասկած երկնակամարէն, աստղերէն որ լսին կ'այրեն հոն:

Պարը դալարն և ծաղիկն, վերջապէս ամէն ինչ որոյ մէջ բռնութեան գեղեցկութիւնն կը տեսնեմք, ինչ որ մաքուր է, ինչ որ աղնիւ է, ինչ որ քաջ է և մանկան բացագանչել տալ, «Օ, որչափ գեղեցիկ է», ահա հոգւոյն յաղթանակն նիւթին վրայ, մտքին յաղթանակը մարմնոյն, Բարոյական ուսուցիչին նպատակն է, պարզել մանկան սիրտը տաք, ուղեղն գործօն, խիղճը արթուն:

16 Մայիս 1893

Պօսթօն

ՊԵՏՐՈՍ Ա. ԿԵՕԼՃԻՊԵԱՆ

ԱՐԴԻ ՎԻՐԱԲՈՒԺՈՒԹԻՒՆՆ

Բոլոր գիտութիւններն իրենց ծնունդն նախապաշարմանց և ագիտութեան մէջ առած են: Ինչ որ երբեմն մարդկային հետաքրքրութիւնն կը շարժէր և մարդուն կրօնական նախապաշարմանց գոհացում կուտար, երկար և յարատե ջանիք՝ վերջապէս այժմու դասակարգեալ գիտութեանց վերածուեցաւ: Այս է գիտութեան սրտամութիւնն: Բուժելու արուեստն բացառութիւն մը եղած չէ այս սկզբան: Երբեմն տառապեալ մարդկութիւնը քուրմերու և վնակներու կը դիմէր իր ցաւոց դարման գտնելու, այն զօրաւոր համոզումն ունենալով թէ ամեն հիւանդութիւն նախասահմանեալ պատիժ մ'էր, աներեւոյթ և ամենակարող զօրութեանց կողմէ, իւր մեղաց: Այսպէս հոգիներու հանդերձեալ կեանք մը պատրաստելու և անոց ցատիւ երջանկութիւն մատակարարելու պաշտօն ունեցող քուրմեր կը բուժէին նաեւ մարմնոյ բոլոր ախտք և հիւանդութիւնք: Քաղաքակիրթ աշխարհի համար այս բոլորն անցեալի չահեկան պատմութիւն դարձած են, սակայն ոչ մեզ արևելցոցս համար ուր վանքերու և սրբոց աղիւրներու քով դառնող ծառոց վերայ փաթ թուած հազարաւոր տարբեր գոյներով և ձևով քուրջներն, ջերմով բռնուող հիւանդին բաղիին վերայ պարուրուած հանգուցաւոր թելերն, աղայոց կուրծքէն կախուած եռանկիւնի թուղթերն (նիւսա) և հաղարաւոր ուրիշ կենդանի վիաներ, կը ցուցունեն անցեալի նախապաշարումն և այժմու ագիտութիւնն:

Անք կարող անձուկ միջոցի մը մէջ բացատրել այն բոլոր
փոփոխութիւններն զորս անցելոյն մէջ կրած է վիրաբուժու-
թիւնն իր այժմու վիճակին հասնելէ առաջ, ալ պիտի կարն-
նանք միայն այժմու վիճակին վերայ մի համառօտ տեսութիւն
ընել: Վիրաբուժութիւնն և մանաւանդ բժշկութիւնը ճշգրիտ
գիտութեան վերածուելէ հետի են տակաւին՝ կարելի է թէ եր-
բէք մաթեմատիքայի ու երկրաչափութեան նման անժխտելի և
հաստատ գիտութեան պիտի չվերածուին, այս՝ հանդամանայ
բերմամբն անկարելի է, սակայն այս իրողութիւն է թէ վիրա-
բուժութիւնն այժմ հրաշքներ կը գործէ, ինչ որ 50 և նոյն
իսկ քսան ու հինգ ասորի առաջ անոր ամենաջերմ բարեկամ-
ներն և հետևողներն խորհիլ անգամ չէին յանդգներ և եթէ
հրատարակէին, պարզամիտ յիմարներ պիտ նկատուէին, այժմ
կը կատարէ վիրաբուժութիւնն:

Աննք որ գտնուած են մեծ քաղաքաց հիւանդ անոցնէքու
մէջ անշուշտ տեսած են թէ վիրաբուժութիւն ինչ մեծ դեր
կը կատարէ այժմ բուժելու արհեստին մէջ և որչափ մեծ
տեղ կը գրաւէ մարդկային բարեսիրական այս տաճարաց մէջ:
Արտաքին կերպով՝ այցելուին աչքին զարնող և ուշադրութիւնը
գրաւող բանն վիրաբուժական ամփոփ տարներուն մէջ, մար-
բութիւնն և կանոնաւորութիւնն է, վիրաբուժէն մինչև ամենու-
յետին օգնականն բոլորն ալ անրիժ ձերմակներ հաղած, զին-
ւորական ճառագայտութեամբ և կանոնաւորութեամբ իրենց դե-
րերն կը կատարեն անձայն և անչուկ: Ուրիշ աչքի զարնելիք
բան մ'ալ ապակիէ պահարաններն են ուր կը տեսնուին
վիրաբուժին գործիքներն ամեն երեւակայելի ձևով և քանակու-
թեամբ: Թէպէտ այս բոլորը կաքուր են, սակայն զիստօր և
էական միջոցներն երեք են որ հնարաւոր բրած են այժմեան
վիրաբուժութիւնն, ասոնք են, Լիթերն, Հակամեթսուլին և Փոր-
մաութիւնն, անցեալէն աւանդուած Լիթերն (Ethes) կամ Վր-
լորոֆորմ (Chloroform) այն հեղուկներն են որոց ճշգրիտ ան-
յուշութիւն և անզգայութիւն յառաջ կը բերեն և հիւշելի կը
ընեն այն երկաց և ընդարձակ գործողութիւններն որ մահա-
ցուցիչ պիտ լինէին եթէ հիւանդն զգատտ լինէր: զի զոացած
ցաւոց ուղեղին արդուին և այնու պատճառեալ հակաքարձ
ցնցումն ամբողջ ճղային գրութեան վերայ, փոսնդ աւոր և յա-
ճախ մահացու էին: Այսպէս այս անյուշականք (Anrasthetics)
ոչ միայն անհուն գիւրացուցին և անուրանալի բարիք եղած

հիւանդաց՝ անզգայուն կացութեանը՝ այն անտանելի ցաւոց որոց կենթարկուէին այդ դարմաններն գտնուելէ առաջ, այլ ինչ որ անկարելի էր անցեալին մէջ կարելի ըրին:

Նթերացման գործողութիւնը շատ հետաքրքրաշարժ և հրահանգիչ է. առաջին տպաւորութիւնը հիւանդին վերայ անհաճոյ է, սակայն այս բույժական է և անմիջապէս տեղի կուտայ զուարճալի զուարթ վիճակի մը, երբ գաղափարներ արագ արագ իրարու կը յաջորդեն՝ բոսորն ալ ուրախաւ իմ և խնդաղին, հիւանդն մտքի կատարեալ երջանկութիւն մը կը վայելէ, ամեն ինչ վաշտուն և վարդագոյն կը տեսնուի, կը խնդայ, կը ծիծաղի, կ'երգէ և կը պարէ, կատարելապէս անգիտակ ըրածներուն. այս վիճակին կատարեալ հակադրականներն կը տեսնուի այնպիսի անհատներու վրայ որոնք կեանքի մէջ միշտ տխուր և կրքոտ եղած են և որք եղբօնական հակումներ ունին, այսպիսիք կը հայհոյեն կը խածատեն և կը կռուին այնպիսի անհաւատալի ուժով որ սովորաբար տկար և վատուժ երեցող անհատ մը զրուսելու համար երեք չորս յազմանդամ օգնականներու միջամտութեան պէտք կ'լինի: Բանաստեղծական և հոգեբանութեան շահեկան վիճակ մը կը ներկայէ այս, զի հոս մարդն իւր գիտակցութիւն կորուսած, որով իր իրական տնձն կը ծածկէ և կեղծիքի չալարին տակ, իւր ուղած գոյնով կ'երևի աշխարհի, հոս մարդն մանուկի և վայրենիի պէս անկեղծ է և պարզ, այստեղ կարելի է ուսումնասիրել մարդն իւր նախնական վիճակին մէջ, իր բոլոր պարզութեամբ, առանց երկար տարիներու սովորութեանց և քաղաքակիրթ կենաց արուեստական երեւոյթներուն:

Հականեխումն ևս իւր բաժինն ունի զարգացեալ վիրաբուժութեան մէջ. մարդ գարմանքով կը դիտէ այն ահագին վերքերն զոր վիրաբոյժն կը բանայ շատ կարճ միջոցի մը մէջ. կատարելապէս առողջանալուն, և այս ուրիշ բանի արդիւնք չէ ելիլ ոչ հականեխման: Մանրագիտական կատարելագործութեամբ կարելի եղաւ տեսնել այն մոքրիկ չարածիներն որ պատճառն էին բոլոր վերքերու անհաճոյ նեխմանց, այս ցղիկներն (bacteria) մեռցունող դեղերն են որ կը կոչուին հականեխականք (antiseptic): Վիրաբոյժն գործողութիւնն սկսելէ առաջ բոլոր իւր գործիքներն ստերիլացման (sterilize) կենթարկէ չոգիի քերմութեան մէջ, հիւանդն կը սխտուի ստերիլացեալ քերմուկ առաններով, վիրաբոյժն և բոլոր օգնականներն իւրեանց ձեռքերն այս գործողութեան կենթարկեն, այլ և այլ

Հեղուկներու մեջէ անցունելով ձեռքերնին որ այս նպատակին համար պնարաւորուած են: Այսու կը քանան քորոր կարելիութիւն վերցունել ցօղիկներու պտակնութիւն տալէ վէրքին հպելէ: Անշուշտ գործողութիւնը լմննալէ ետք նոյն զգուշութիւններն ձեռք կառնուին վէրքն փաթթելու մէջ ալ և այսպէսով բնութեան կ'օգնեն որ առանց անբնական արգելքի իր բուժելու գործն կատարէ:

Գիտութիւնն փորձառութեանց կանոնաւոր հաւաքումն և դասակարգումն է: Այս ճշմարիտ է նաև վիրաբուժութեան համար. վիրաբուժութեան ուսումն անցեալի նշանաւոր վիրաբուժներու գաղափարաց և գործողութեանց ուսումն է: Այս դարու մէջ ուր մամուլը կատարելագործութեամբ և տպագրութեան գիւրութեանց առթիւ գաղափարաց փոփոխման և փորձառութեանց հրատարակութիւնն հեշտացած է, բնական է որ՝ ամենքս լիապէս օգտուած լինէինք անցեալի փորձառութեանէն: Վերաբայմն անդեակ իւր նախորդաց փորձառութեանց և գիտակից իւր պաշտօնի կարեորութեան, ամենայն խղճի մտք կը մօտենայ իր խնամոց յանձնուած հիւանդին օրու կենաց և մահու կշիռն իւր ձեռաց մէջ է, խնամքի և հոգածութեան դրօշմն կը տեսնուի իր դիմաց վերայ, իր խոհուն ճակատն կը կրնձառտի և կը պարզուի փոխադարձաբար երբ իր մտաց մէջ կը կշռէ մարդկային կեանքի մը փրկութեան կարելի և անկարելիութիւններն, կը չօգտի իւր ճարտիկ ձեռքովն մահացու վերքն. ամեն ինչ լուռ է: Հիւանդին շնչելու ջնջիւնէն զատ ուրիշ ծայր չը լսուի, բոպէն աղղեցիկ է, դանակն կը չողայ վիրաբուժին վարժ մատներուն մէջ և յանկարծ մարդկային կարմրագոյն արիւն կը վիժէ անբիժ սաւաններուն վերայ, վիրաբայմն սկսած է իր գործն, դնդերներ կը զատուին, մկաններ կը կտրուին, երակներ կը բացուին և կը փակուին և ահա գործողութիւնն վերջացած է, ինչ որ քառորդ դար առաջ մահացուցիչ էր և անբուժելի կը նկատուէր այսօր կը դիժի գիտուն վիրաբուժին ճարտար մատներուն ու կրթեալ հանձարին և այդու անբնական վիճակն բնականի կը վերածուի, ու գիտութիւնը կը յաղթանակէ: Հեռաւոր և երազական չէ այն տպագայն յորում՝ մարդիկ պիտի մեռնին միայն այն բնական վիճակին հասեալ, երբ մարմինն կազմող բջիջներ անկարող կը լինին այն քիմիական գործողութիւններն յաջողապէս կատարել, որ էական են անունդի իւրացման ու նոր բջիջներու արտադրութեան, և այս-

պէս մարմինն առկաւ առ տակաւ կը կորուսանէ ինքզինք նորոգելու յատկութիւնն, մարմնոյ վերածեալ նիւթոյ քանակն՝ յայնմ արտածուած առթէն առաւել լինելով՝ կազմակերպուած թիւնն կը հիւծի և կը տկարանայ: Այս է զոր ծերութիւն կը կոչենք և որ է բնական վերջաւորումն կազմակերպութեանց:

Պատմ. 17 Մայիս 1893

Ա. Տ. Ա.

ՀՈԳԻ ԳԼՏՈՐՈՂՆԵՐԸ

— Վառի՛կ, երկու տուփը մէ՛կ մէթալիք, կը պոսայ նէ ու կ'անցնի ծաղաւան սրահէն ուր ամէն հասակէ անձնո՛ր հրապուրիչ սեռէն ալ, զօրեղ սեռէն ալ՝ կ'ըստ սեղաններու շուրջ խմորակներ կաղմած՝ կը խօսին, կը խնդան, կ'ուտեն, կը շաղակրատեն:

— Վառի՛կ, երկու տուփը մէ՛կ մէթալիք, » կը պոսայ նէ ու կ'անցնի շաղակրատաներէն տարեկան կայ այդ ազգիկը: Գեղեցիկ է: Հասուն ցորենի գոյն գանգրադեղ մազերը խառնի՜մազանձ կը պառկին գլխուն վրայ ու կ'երկարին, կը կախուին քունքերէն, ճակատէն ալ վարչ Նբրագիծ յօղքերուն տակ կը փայլին երկու աչքեր — երկիններ ուրիշ անհունութիւնը կը հոսի: Եւ ի՛նչ գոյն, այդ աչքերուն գոյնը: Հրեշտակը՝ փոխանակ վերը, երկին թեւածելու՝ հոն պիտի երթար ճախրել եւ ձուկը՝ ովկէանը նեղ գտնելով՝ հոն պիտի փութար լաղալ, այնքան այդ ակները անծայր են, երկինքէն ալ աւելի անհուն, ու ծովէն ալ աւելի անցատակ:

Ներսէ չուրթերը կարմիր են, կառ կարմիր այտերն ալ կարմրուի:

Ձախ ձեռքով նէ կը բռնէ սիկաթի տուփ մը որու մէջ զետեղած է մօմէ լուցկիի ափիկներ, սրնցմէ հառ մ'աջ բոյնով ու ցուցամատով բռնած՝ վեր կը բռնէ, ժողովրդին ցոյց կուտայ ու կը պոսայ. « Վառի՛կ, երկու տուփը մէ՛կ մէթալիք, » ու կ'անցնի:

Մէկը միւսը իրենց մօտիկը կը կանչեն, կը քաշեն զանի ոտքի տակ նազանքով մէկ կը մօտենայ:

Մին՝ քր անուշեղենէն բաժին մը կը հանէ ներս. միւսն իր ցաւաթէն ումպ մը գարեջուր կը խմցնէ. մարիչ մ'աւելի առաջ կ'երթայ. կ'ըսէ. « Պատառ մը ծաղ տամ քեզ, դուն ալ ինձ համարյր մը տուր փոխարէն »:

Մի, անսիրտը: Այդ գեւարոյս աղջկան մատաղ հոգին մատնէրուն մէջ առած՝ կը ճզմէ, կը փչրէ ու վա՛ր, վա՛ր կը զլտութէ: Ի՛նչ զագիր սողուն, այդ անձը: Նա պատճառ կը լինի աղջկան անկման, կը փութացնէ ներս հոգւոյն կործանումը, և, գործած ոճրին սոսկալիութեան անգիտակ՝ կը խնդայ, քաջալերուած գուցէ քանի մ'անսիրտներու ժպիտէն, և կը մնայ բորբոքին անտարբեր քանի մը խոժող ակնարկներու որ՝ զգայուն հոգիներէ բոլսելով՝ դէպ իրեն կ'երկարին, կը ձգուին:

Ի՛նչ փոյթ. նա կը հրճուի, երբ կը տեսնէ որ յաջողած է անձ մը փորձութեան տանիլ, սիրտ մը ցամքեցնել, հոգի մը փճացնել . . . : Եւ ճիշտ այդ հոգի զլտորոշները — նո՛ղի սողուններ — չէ՞ն որ ապագային պիտի սողան այդ քայքայեալ հոգիներու քով որոնց անկման, փճացման ակնատես եղած են և մանաւանդ նպաստած:

Երբեմն, — ինչո՞ւ երբեմն, — զրեթէ յոճախ ի՛նչ պղտիկ սիրտեր ու նեղ հոգիներ կան փայլուն, յղիուն կուրծքերու տակ, և ի՛նչ լայն ու փսեմ զգացումներ՝ հաստ ու կոշտ կուրծքերու ետին . . . :

16 Մայիս 1895

ԳՐԻԳՈՐ Ա. ՅԱՆՈՒԵԱՆ

ԻՍ ՅՈՒՇԱԳՐԵՐՍ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

Ը

Մեր նոր տունը ի՛նչ և փոքր և պապիս բնակարանին մօտ տընակ մ'էր զրեթէ քառանկիւնի, երկյարի՝ մի քանի խուցերով, որոց մէջ սրահ ու խոհանոց, ննջարան ու լուացարան իրարմէ զգալի տարբերութիւն մը չունէին ձևի և շինութեան կողմէ, որ կիկլոպեան ճարտարապետութեան մ'ամեն նախնական նշանները կ'ներկայէին, բայց, ի՛նչ փոյթ, մերն էր, մեր յատուկ

Հանգստաւէտ կայանն էր այն, ուր տնեցիք սղատ համարձակ կրնային ելնել ու նստիլ, չարժիլ ու դառնալ առանց դիտողութիւն և տրտունջ գրգռելու, առանց ասոր անոր բերնին հոտը մտիկ ընելու, ինչպէս կ'ըսէր մայրս, և ստէպ կ'կրկնէր. — Պա՛ռք քեզ Աստուած, ինքզինքս գաայ, իմ հիւղակս, իմ դեակս:

Եւ իրօք՝ եթէ մեր հիւղակն՝ շուրջը ցիր ու ցան նետուած քարակերտ տնակներէն ուրիշ տուտելութիւն մ'ունէր, այս էր ատաղձէ խարխուլ պատշգամ մ'ուր ստէպ իրիկուններն հով առնլու և ծովուն տեսքը վայելելու կ'ենէինք, ցերեկներն՝ մանաւանդ ամառն, արևուն տապէն հետի՝ գեանայարկի հողուտ խորչերու մէջ զովութիւն փնտռելով: Մեր աջ կողմը կ'արծրանար փոքր ու անշուք եկեղեցւոյ մը դանգակատունը, տախտակաշէն, որմէ օրն երեք շորս անդամ զօղանջին մը՝ սուր ու չոր, մեր ականջները ծակելու չափ կ'իծեգար, և գպիրներու լալիան մամուռմին հետ հաւատաւորներն, որ բիջ չէին, ժամերգութեան կ'կոչէր: Ճիշտ նոյն մատրան մի թեին ներքեւ, մատուռ՝ որ կարկառի նման բան մ'էր, կ'տեսնուէր երկայն սենեակի մը՝ սեւաներկ, զուգահեռած, ուր կզղւոյն մանկտին կ'յաճախէր աւտու իրկուն, և չորունակ կարդալու աղաղակներ ու ճիշեր կ'ենէին այդ տունէն՝ որու գոյրատուն լինելն շատ չանցաւ խնայանք: Մեր ձախ կողմն կ'երևէր բոլորած քարէ չէք մ'աշտարակի նման, որու կատարին մօտ կ'դառնար կոնջելով անգագար՝ ձողաշէն անիւ մը լաթապատ, հովաշարժ ջաղաց մը, տնդուլ գործունէութեան օրինակ, որ կզկեցանց ցորենին մի մասը աղալու պաշտօնն ունէր: Այսպէս ուրեմն մեր տնակը թէ և բարէ, մեր սենեակներն թէ և անշուք, մեր կահ կարասին թէ և սլորդ, հանգիստ էր մեր զլուխն և քօքօնա իլէնքօր մըրմունջներէ ազտ, մանաւանդ՝ մեր գիրքը բնաւ վայրենական չէր, քանի որ մեր մի կողմն ունէինք խաղի և լոյսի տուն, միւս կողմն՝ ավերաբեր գործատուն, իսկ շուրջն բարեզէմ դրացիներ որ անշամբեր էին անշուշտ մեզ հետ յարաբերութիւն հաստատել և տեսակցիլ:

Հազիւ շարաթէ մ'ի վեր տեղաւորուած էինք՝ երբ կիրակի օր մը՝ իբրեւ առաջին այցելու՝ մեզ պատուելու եկաւ շատ ծանօթ և ընտիր անձ մը, այս է՝ Պ. Պերիկէս՝ մեր ուղեկիցն ու մաքրակիցն ի Տելտ, մեր կրակոտ գասատուն, որ այնքան արիւն քրտինք թափէր էր իր ստահակ սաներն ուղղութեան բերելու, և Համբոսի՝ ու Պատանի անուշութիւններն անոնց զգացնելու,

հերկենական երկնից պայծառ աստղերն համբերով: Մեզ համար չատ անակնկալ և անորոշելի էր այս այցելութիւնն, ուստի սիրով իր շուրջն առինք և սկսանք այլ և այլ հարցումներ անոր ուղղել: Նա միշտ բարեմիտ ու սիրալիր մանուկներու հետ, այլ խիստ ու դուռդ՝ տգէտ ու ծագրասէր անձերու հետ, յոժարամիտ պատմեց ամեն բան իր լակոնական կտրուկ և երբեմն մութ ու պերճ ոճով:

— Տղաքս, ըսաւ, ես սուրբ պաշտօն մը կ'կատարեմ ուր որ կոչուիմ. քահանայ չեմ. և ոչ վարդապետ, բայց անոնց չափ, կարելի է քիչ մ'աւելի, մեր նմաններուն, այսինքն՝ մարդերու օգտակար լինելու կ'ջանամ, ինչու որ վարժապետ եմ, գիտութեան քարոզ եմ, և չէ թէ օրհնեալ ջրով, չէ թէ հացի համար, այլ լուսեղէն շնչով մկրտելու կոչումն ունիմ՝ ճամբարութեան սիրոյն համար: Արմանա՞ք . . . թերեւս ոչ: Դուք հիմակ աւելի կ'զարմանաք թէ ինչու համար հոս, այս կղզին եմ . . . այո՛, պատճառ ունիմ: Շատ աղքատիկ ու թշուառ մանկիկներ, որ իրենց ծնողաց հետ զանազան կողմերէ հալածական այս քարիս միայ նետուած են, զուրկ կ'գտնուին ոչ այնքան հացէ ու ջրէ, վասն զի այդ բաները բնութիւնն մեզ առատ կ'ընծայէ, բաւ է որ մարդ չարժի ու գործէ, այլ լոյսէ, որ միայն լուսասէր մարդու բաժինն է: Արդ՝ այս մթութեան մէջ ինքնայորդոր եկայ պղտիկ ճրագ մը լինելու յուսով՝ փոքր մանուկներու ի նպաստ: Եւ այս գործս կ'կատարեմ և պիտի կատարեմ ուր որ խաւար տեսնեմ չէ թէ ստակի, չէ թէ համբաւի համար, վասն զի քսակըս բաւական լեցուն է, և համբաւն մեզսլէսներուն՝ մոխ մը, այլ պարզասլէս պարտ մը կատարելու և սրտիս մի տնդուսպ իղձն ի կատար հանելու . . . :

Եւ Պարոն Պերկիլէս խօսքը կտրեց երբ անուշ բերին մեծաբերու. ճաշակելէն ետեւ բերանը սրբեց և ճակատը չփռէն ետեւ,

— Բան այս անուշ, անուշադոյն է ուսմունքն, տղաք, ինչպէս պիտի տեսնէք, յարեց նա:

Բայց մեր կողմէ հաւանութեան նշան մը չտեսնելով, մանաւանդ մեր աչերն աւելի անուշի ամանին քան մեր ականջներն քարոզին յառած տեսնելով, յանկարծ քունէ սթափած մարդու մը պէս խօսքին թեւն առաւ մեր սիրելի այցելուն և յաւելուց.

— Տիկին, աւելի պարզ խօսիմ — Նստա գորտատան, որ Սոկրատիօն կ'ըսուի, դաստառն եմ: Հարիւրէ աւելի պղտիկ ա-

Հակերտներ ունիմ որ ձրի կրթութիւն կ'ստանան իմ այցելութեան նպատակն է առաջարկել ձեզ, որ եթէ ոչ Մարքոն, որ դեռ շատ մատաղատի է, Մատթէոն և Լուքան զրկէք նոյն դպրոցն՝ որ ձեզ մօտ է: Վստահ եղիք որ իբրև հայր պիտի հոգ տանիմ, պիտի քանամ որ Յունարէնի և այլ օգտաւէտ ուսումներու մէջ յառաջանան: Յուսամ որ չպիտի մերժէք խնդիրս: Ինք հայ էք, բայց յոյնն ալ քրիստոնեայ է և ես խտիր չեմ դներ ձեր և մեր դաւանանքի մէջ: Ամեն կերպով օգտակար է առաջարկս՝ զաւակներդ պարապ ժամեր չեն անցներ և փոշոցներէ ու չար ընկերներէ հեռու կ'մնան իմ հսկողութեան տակ:

— Շատ լաւ, պատասխանեց մայրս. պարտիմ խօսիլ այս մասին ամուսնոյս հետ, և ձեզ մեր որոշումն կ'հաղորդեմ:

Պ. Պերիկլէս գոհ մնաց, և մեզ բարեւ տալով դնաց՝ վերրտին դալու խոստմամբ, մինչդեռ մայրս սկսաւ մտածել ու մըրմնջել: — Այո՛, պէտք է վերջապէս բան մ'որոշել: Եւ իրօք՝ եթէ ոչ միւս եղբարցս, որ դեռ փոքր էին, իմ կրթութեան խնդիրն մտածութեան կարևոր կէտ մ'էր, քանի որ մինչև այն քտեն օրերս խաղով ու խնդալով անցուցեր էի և քանի որ քիչ շատ բան տորվելու ժամանակս հասած կ'թուէր: Բայց ո՞վ պիտի լինէր ուսուցիչս: Մնողքս՝ թէև բարեսիրտ և ընտիր, անուս էին և անկարող վարժել զիս հայերէնի և մինչև իսկ տարրական ուսմանց մէջ, և անհնար էր հայ դասատու մը ճարել այն կղզւոյն մէջ որ լիովին յունական էր և ուր մեր բնակութիւնը կրնար երկար տևել: Ուստի կամ այսպէս անուս, անդիր և թափառիկ տղայ մը մնալու պիտի պարտաւորէի և կամ յունական դպրոց մտնելու: Եթէ մէկ կողմէ ծնողացս հայասիրական ըզգացմանց ծանր կ'երևէր օտարին խնամոց յանձնել և լոկ օտար ընդունով՝ կրթել զիս, միւս կողմէ անուս և անկանոն վիճակի մէջ թողուլն զիս իրենց խղճին թերևս կ'ըսէր, հետևապէս տապալուս խորհրդով և Պ. Պերիկլէսի ջերմագին աղաչանքին վըրայ կ'որոշուի յղել զիս յունական դպրոցն որ մեր տան մօտ էր: Թէև բաւական մեծցեր և փորձառու էի, սակայն չէի կարող դպրոց երթալու դադափարին վարժիլ: Էլմաս տուտուին դէմքն միշտ խրտուիլակի պէս աչքիս առջև կ'իսաղար և ատեն ատեն սիրտս ու միտքս կ'վրդովէր՝ մանաւանդ երբ վարժապետի ու վարժարանի խօսք բացուէր: Կարծէի թէ սև օր մը պիտի լինէր ինձ համար այն օրն՝ երբ սկաներկ դպրոցին դուռը իմ առջև բացուէր, քանի որ վիզս նորէն լուծի տակ պիտի դնէի՝ հրա-

մեջտ տալով իմ մանկային անկախ կենաց: Ուստի զանազան պատճառներով կ'դժկամակէի անապ մօրս յորդորներուն, և մերժման իբրև զօրաւոր փաստ կ'կրկնէի՝ թէ հայ եմ և կուգեմ հայու դպրոց գնալ: Սակայն դիպուած մ'իներնին անշտն աւելի ներգործութիւն ունեցաւ իմ վրայ քան հազար խրատ: Օր մ'որ պապուս տունը գացեր էի՝ զտայ հօն Պ. Պերիկլէսն մի քանի տղոց հետ որ ինձ տարեկից և դպրոցի աշակերտներ կ'երեւէին: Պապուս և Պ. Պերիկլէսի հարցումներուն ազատ համարձակ պատասխանելով՝ մին կ'ըսէր՝ թէ Սիրան Ելլադաի ո՞ր կողմը կ'դտնուի, ի՞նչ դիրք ունի, ի՞նչ բերք և առուտուր, ուրիշ մը՝ թէ ինչո՞ւ համար յոյներն ծովասէր ու ձկնասէր են, երրորդ մը՝ թէ ինչ պատճառաւ Յունաստան Եւրոպայի դաստիարակը կ'համարուի, մինչդեռ ես՝ նոյն պահուն՝ աչքերս խոշոր բացած չորս դին կ'դիտէի երազուն, և անկիւն մը կզկտած քիչ քիչ կ'փոքրնայի: Յանկարծ պապս մտ եկուր պօռաց ինձ և յարեց.

— Տղաս, կ'տեսնե՞ս ի՞նչ լաւ բաներ սորվեր են այս տղաք որ Պ. Պերիկլէսի սաներն են: Ամեն օր դպրոց կ'երթան որ գիտուն լինին: Դու ալ քաջ գիտեա վագել, ցատկել, բայդ աչդ կ'բաւէ՞, Մատթէ:

— Անշուշտ չբաւեր, վրայ բերաւ Պ. Պերիկլէս, և տնարակոյծ չունիմ որ ձեր թոռն, Հաճի Մուրատ, շատ յառաջ պիտի երթայ եթէ, ինչպէս խօսք տուած է, մեր դպրոցը յաճախէ:

Իսկայն, ինչպէս կ'ըսեն, ոտքս ջուրը հասաւ. գուշակեցի որ կանխաւ պատրաստուած ծուղակ մ'էր այս, որ իմ անձնատիրութիւնս զրգոեն: Ուստի՝ թէ և խօսք տուած չէի, սակայն այն մի քանի տղոց գիտութիւնն այնքան դպաւ ինձ, այնքան ամօթապարտ մնացի և դոյն առի տուի պապուս գիտողութեան վրայ, որ միտքս դրի Պ. Պերիկլէսի հրաւէրն ընդունիլ: Ուստի միւս օր հօրս հետ ներկայացայ դպրատունն, ուր Պ. Պերիկլէս և իր պաշտօնակիցներն՝ որոց գլուխը կ'երեւէր՝ սարկաւազ մը, մեզ ընդունեցին սիրով և խստատացան ինձ ջամբել ուսմանց ճաշակն և Սփրատի արժանի աշակերտ մ'ընել: Այս սիրալիր ընդունելութիւնն և աշակերտներուն հետաքրքիր և համակրական ցոյցերն որքան որ խրախօյս առին ինձ իմ մանկային կենաց այս նոր տապալէզին մէջ աննկուն մտնել և աշխատիլ: Նոյնքան տըխուր տպաւորութիւն ձգեց իմ վրայ դպրատան ներքին երեւոյթն՝ որ արտօքին տեսքին համաձայն էր: Երկայն սրահ մը,

մէջ տեղը կարգ կարգ սե ու ցած նստարաններ, վերին ծայրն՝ դադաղի նման գրասեղան մը, վարիչին աթոռով, պատերէն կախուած չէ թէ ուսմանց վերաբերեալ քարտէսներ ու պատկերներ, չէ թէ հին իմաստասէրներու կենդանադրեր, այլ զանազան սուրբերու ոսկեգոյն և անշնորհ նկարներ, որոց մի քանին մրտաժէին, թերեւս վառուած մոմերու մխովն, որ՝ ինչպէս այժմ՝ կարելի է այն ժամանակ ևս հրաշարիաւ յատկութեան մը նշանն էր։ Այս էր կահ կարասին դպրոցին, որու շուրջն բաւական ընդարձակ բակ մը կար մի քանի ծառերով՝ իրրեւ դրօսարան։ Մի քանի ամիսուան մէջ կարող եղայ բաւական կարգալ ու դրել՝ Պ. Պերիկլէսի շնորհիւ՝ որ ամենէ լաւ մանկավարժն էր կ'ըսէին, քանի որ ոչ միայն շատ կ'սիրէր դաս տալ, այլ և կ'սիրէր իր աշակերտներն և իր դասերն երբեմն մանր մունր զուարճալի գրոյցներով կ'համեմէր։ Սարկաւազը միայն իր այծի մօրուսովը, կլոր ու սե աչերովը, ճգնաւորական խստութեամբն և երբեմն հանած խռպոտ ձայներով ինձ երկու կ'աղղէր, թէ և ես՝ իբր նորագլուտ գառնուկ մը, բոլոր դասընկերներէս աւելի խնամք և գղութանք կ'իշխելի և զանգատելու պատճառ չունէի, այլ, ընդհակառակն, ի դարձին տուն ծնողացս կ'սխալմի թէ որքան կ'սիրէի և որքան գոհ էի որ ազէտ չպիտի մնայի։

Սակայն մայրս կ'երևէր այժմ աւելի տրտում։ Այս տրտմութիւնը կ'վերագրէի միամտօրէն իմ բացակայութեան և կ'խոստանայի շուտով աւարտել ուսմանքս և տուն վերագառնալով՝ բնաւ իրմէ չբաժնուիլ։ Ա'սխալէի։ Տունէն աւելի կարեւոր անձ մը, տան տէրն, հայրս, կ'պատրաստուէր հեռանալ և օտար երկիր մը դործ, բաղդ միտուելու գնալ, քանի որ Սիրայի պէս աղքատիկ կողոյ մը մէջ կարելի չէր որ իր արհեստը, ակնավաճառութիւն, բանիլ, որ ոչ միայն առատ դրամագլխի, այլ հարուստ և պերճասէր ժողովրդեան մը կարօտ է, որպէս զի արդիւնք արտադրէ։ Իր գիտաւորութիւնն էր ուղեւորիլ Նգիստոս՝ ուր արդէն կ'գտնուէր իր մի եղբայրն, և ապա, եթէ բաղդն իրեն յաջողէր, մեղ ևս իր մօտ կ'օչէր։ Պիտի թողուր մեղ պապուս և քեռույս հսկողութեան ներքեւ՝ մեր պիտոյից հայրթայթման համար պէտք եղած կարգադրութիւնն ընելով։

— Այլուսամ յաջողիլ, կ'ըսէր հայրս իմ մօր, յԱլէքսանդրիա, ուր, գործ և հարստութեան գոնէր շատ կան այս միջոցիս։ Օտար երկրի մէջ, օտարին խնամոց չպիտի յանձնեմ՝ ձեզ, քանի որ հայրդ, Հաճի Մուրատ, և եղբայրդ պիտի հսկեն ձեր վրայ։

Սակայն պապս մօրս հետ կ'յորդորէր հայրս որ մնայ, ետ-
արկելով թէ՛ պարագաները պղտոր ու չիօթ են, թէ աղէտալի
պատահարներ ու կոխներ կ'խռովեն Եգիպտոսն և թէ ոչ մի-
այն յուսալի չէ հոն շահաւէտ պաշտօն գտնել կամ գործ ընել,
այլ և վտանգաւոր ձեռնարկ մ'է այն կողմերն ուղևորիլ:

Հայրս անհամոզելի մնաց, և՛ ինչպէս սովոր էր, բազդին ա-
պուինելով՝ ճամբայ ելաւ դէպ ի Եգիպտոս: Այսպէս մեր ըն-
տանիքն ոչ միայն իր բնիկ հողէն, այլ և իր զլխէն բաժնուե-
լով՝ բաւական ծանր մտահոգութեան և նեղութեանց մէջ
ընկաւ:

Մ. Մ.

ՄԵՐ ԳԱԽԱՌԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐ

Այս ժողովին վերջին երկանց արդիւնքն, ինչպէս ար-
դէն ժանուցինք, եղաւ նոր ֆաղաքական ժողով մ'որ իր
նիստերը շարունակելով՝ անխլանաւ թեան մատնուած
գործերը ձեռք առաւ, և նախ ընտրեց Տնտեսական խոր-
հուրդ մ'որու անդամներն են,

Տեարք.

Յակոբ Հարենց

Արեւադէպ

Վահան Պարախզպանեան

Արեւադէպ

Աւետիս Աւետիքեան

Գանձադէպ

Արմենակ Արճալեան

Գէորգ Ակասեան

ապա դատաստանական խորհուրդն՝ որու գլխանն, նո-
րընտիր անդամներէն հրաժարած լինելով՝ տակաւին
անկաղմ կ'մնայ: Բայ աստի՛ յատուկ Մասնախումբ մը
կազմեց՝ որու պաշտօնն է քննել աղգային արկղին բոլոր
հաշիւներն և իր քննութեանց արդիւնքն յատուկ տեղե-
կագրով ներկայել ֆաղ. ժողովին:

Այս Մասնախումբի անդամներն են,

Տեարք.

Սերոբէ Պէրպէրեան, Ս. Նուպարեան, Միրզա Մսերեան:

Եւ որովհետեւ Գաւառական ժողովն գլխովին լուծուած է՝ մնացած անդամաց հրաժարմամբ, Գաղ. ժողովին իր կազմութեան լուրը տալով՝ յայտարարեց Ազգ. Պատ. րիար. քարանի իրաց փոխակն՝ խնդրելով որ հարկ եղած հրահանգը փութացնէ նոր Գաւառական ժողովի ընտրութեան գործն սկսելու և վարչային մարմնոյն դիրքն զօրացնելու՝ համարառու ժողովին կազմութեամբ:

ՆԱՐԵԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Ի ԴՐՔԱՂԱՃ

. . . Խմբագիր,

Դժբաղդաբար տակաւին մեր կողմերն շրջուն թեմական տեսչութեան դրութիւնն հաստատուած չէ. հետեւադէս փոխակային և թեմական գալուցներու վրայ մեզ հասած տեղեկութիւններ չատ անդամ կրօնաւար և սոքալ հարեանցի են: Երբեք ուղեորներ այլ և այլ դպրոցներու վրայ ծանօթութիւններ հրատարակելու ծանրութիւնը կ'առնուն:

Այս սովորութեան հետեւելով՝ թէ և անկարող, պիտի փորձեմ մի քանի խօսք ըսել: Դրքագաճի Նարեկեան գալուցի վրայ: Անցածներն այդ թեմը դանուկելով շատ զո՛ւ մնացի տեսնելով որ կրթական գործն բաւական յառաջ գացած է հոն և մերայինք միարանութեամբ կը գործեն՝ աջակցելով տեղւոյն Պատ. Հոգաբարձութեան, սրպէս զի Նարեկեան վարժարանի ուսումնական և նիւթական պիտոյքն հոգացուին:

Արդէն վարժարանի եկամուտն մեծ բան մը չէ, բայց համեմատաբար արդիւնքն զգալի է: Դպրոցին տարեկան եկամուտը՝ որ մեծ մասամբ հանգանակութեամբ կը գոյանայ, հազիւ 30 ոսկւոյ կը հասնի: Երկու սենեկ 120 ի չափ աշակերտներ կը կրթուին սոյն վարժարանի մէջ որ երկու բաժին ունի, մին աղջկանց միւսն տղոց յատկացած, և լերան մը ստորոտն՝ խիստ գեղեցիկ դիրք, օդաւէտ սրահներ և կանոնաւոր ուղղութիւն մ'ունի, որ պատիւ կ'երէ Դրքագաճի ժողովրդեան: Իրաւի՝ իմ ներկայութեան եղած քննութենէ ախորժիկ և գոհացուցիչ տալաւորութիւն մնաց իմ մաքիս վրայ: Աս հասարակ բոլոր աշակերտներն լաւ կը խնամուին ու կը դաստիարակուին. առաջին կարգերու մի քանի ուսանողներ հայերէնի և մի քանի նախնական ուսմանց մէջ շատ յաջող պատասխաններ տուին: Ուշադրութեան արժանի են աղջկանց ընտիր ձեռագործներն: Անտարակոյս այս ամենն եթէ մասամբ վարժապետներու և վարժուհիներու աշխատութեան, մասամբ Պատ. Հոգաբարձու ա-

բանց և տիկնանց հսկողութեան արդիւնքն են և քաջալերութեան արժանի:

Նարեկեան վարժարանի աշակերտներն անշուշտ խլիբի՛ն կ'սպասեն խրախոյս և թերևս օգնութիւն: Վասն զի՝ միննոյն օրն ելաւ ճաւ մը կարգաց, որու մէջ կը յիշատակէր Ազհիսարի մերայնոց վիճակած բարիքն ի շնորհս Ա. . . բարերարի, որ նոյն անուն վարժարան մը կառոյց. և ապա կը յարէր: — Բարի հոգիք, կ'ուրախանան կ'ըսէ Աւետարանն, տեսնելով դրացեաց յաջողութիւնը: Ահա այս պատճառաւ և մենք նոցա հետ իբրև ժառանգակից չենք դեղեիր յիշատակել օրնութեամբ ամեն բարերար, որ հայ մանկուոյն կրթութեան համար դրամական գոհողութիւն յանձն կ'առնուն և վարժարաններն այլ և այլ բարեօք կ'օժտեն, ինչպէս և մենք կը վայելենք յիշեալ բարերարին բարիքը: »

Նրանի ի՛նչ միւս թեմերն ալ Գրքադաճի ուղղայնոց բարի օրինակին հետեւելով՝ իրենց գպրոցներն լաւ վիճակի մէջ դնէին:

Ա. Ա.

Ա.ՅԼ ԵՒ Ա.ՅԼ Ք

Զինասանի Աւրի — Կայսրուհւոյն՝ որ այսօր շատ տաճիքոտ է, կեանքի պարագաները հազար ու մէկ գիշերներու առատելի մը նմանութիւնն ունին կարծես: Ներսէս ծնողքը Քառութօն քաղաքին աղքատ արուարձաններէն մէկուն ամենէ աղքատ բնակիչներէն էին: Սակայն նէ հաղուագիւտ գեղեցկութեամբ մը կը վայելէր: Հասաւ օր մ'երբ ներսէս ծնողքը սկսան արտօմագին մտածել իրենց օրական հացը ճարելու անկարելիութեան վրայ: Բայց աղջիկը անձնուրացութեամբ կ'առաջարկէ ինքզինքը իբր գերի վաճառել տալ: Եւ այնպէս ալ կ'ընէ: Կը յաջողի անուանի Զին գորապետի՝ մը տրամադրութեան տակ իյնալ, և այնքան կը հրապուրէ զնա իւր գեղեցկութեամբ, անոյշ բնաւորութեամբ, ու տաղանդով որ վերջապէս՝ իբր հարազատ զաւակ կ'որդեգրուի ժամանակէ մը վերջ զօրապետը Բէքին կ'աղակոյրի և փափաքելով հաղուագիւտ նուէր մը մատուցանել իւր կայսեր՝ չղտներ ուրիշ լաւաղոյն և գեղեցկաղոյն ընծայ մը բայց միայն այդ աղջիկը: Նէ կը յաջողի մինչև անդամ կայսրը հրապուրել որ՝ խորապէս դիւթուած՝ իւր օրինաւոր կիներ կ'ընէ զնէ:

Եւ երբ 1861 ին կայսրը կը մեռնի, նախկին ղերուհին մեծ կայսրութեան խնամակերտ կը կարգուի, արդի կայսրը դեռ 7 տարեկան ըլլալով: Կառավարութիւնը ձեռք առած ժամանակ, Զինաստանի ներքին վիճակը շատ յոռի էր, խաղաղական կացութիւնը խախուտ: Եթէ այսօր Նրկնային Պետութեան վիճակը լաւագոյն է, այդ ալ կը տարտի խնամակերտ — Կայսրուհւոյն:

Պէրլ. Մօրլ. Չոյն.

Դ.

ԼՐԱԲԵՐ

Ձին ճարպիկէ, կըսեն, և եթէ ոչ յազմող պատերազմի դաշտին վրայ, յաջողակ է դիւանապետական ասպարիզին մէջ՝ ուր կ'պատրաստուի խաղեր խաղալ ճարունի, որու ժողովուրդն դժգոհ կ'երևի կնքուած դաշնագրէն: Դատաւոր անցորդին և ընկուզին առանձն կ'իշխէ մարդ երբ կ'մանայ թէ՛ Քորէա Ռուսիոյ պաշտպանութեան ներքեւ մտնելու տրամադիր կ'երևի: Իսկ Բամիր ամբողջապէս և չինական բոլոր կողմներն միջնորդ տէրութեանց պիտի թաշխուին՝ եթէ հաշտութեան դաշնագրին փնտաթեր տրամադրութիւնները ջնջուին ի նպաստ Ձինի: Բնտիր կարգադրութիւն, եթէ ստուգուի, և ապագայ շիթմութեանց նախաշարիւ մը: Առ այժմ ճարուն կ'գրաւէ Գորմուզան՝ որ պահ մը՝ չինական պաշտօնատերեր հանրապետութիւն կը հռչակեն նոր լուծէն զերծ մնալու յուսով, և առանց կռուի չպիտի կախնայ դրաւել: Անգլիա նոյնպէս դժգոհ կ'երևի՝ միջնորդութեան վարձքն չատ սուղ գտնելով անշուշտ, և Հնդկաստանի հիւսիսային սահմանադրութիւն տւելի ևս ամրացնելու պէտքն կ'զգայ՝ կարելի եղածին չափ: Աֆղանիստանի հետ իր բարեկամական յարաբերութիւնն զօրացնելու ջանալով և անոր Էմիրին որդւոյն Նասրուլլահ խանին՝ որ Լոնտօն կ'գտնուի, շատ սիրալիր ընդունելութիւն մ'ընելով: Լորտ Ռոզսէրֆի՝ ըստ երեւոյթին, պիտի հրաժարի քաղաքական ասպարիզէն և խաբարական պաշտօնին պիտի նուիրուի: Թէև Բարմէնդի մէջ որ Յուլիս ամսուն պիտի լուծուի, իր կողմն կ'ակարանայ, սակայն ժողովրդեան մէջ իր տնտեսը ամենուն բերանն է, շնորհիւ Սըր Ալիսոյո ձիուն, որ Տէրպիի ձիարչաւին առթիւ առաջին մրցանակը կ'շահի: Լորտերու ժողովն ամուսնական օրինաց մի տրամադրութիւնը կ'փոխէ, այս է՝ կ'որոշէ կրօնական արարողութեամբ չպատկել այն ամուսինն որ տնհաւատարմութեամբ դատաւարութեամբ է, այլ լոկ քաղաքային օրինոք: Դրանտական զօրքերն կը յառաջանան ի Մատակասդար, այնպէս որ կողմնայն ամբողջական նուաճումն ժամանակի խնդիր մ'է, մինչդեռ աղգ. ժողովն՝ մերթ հակահրէական, մերթ եւմտական կնճիւղներու վերաբերող խնդիրներով կ'աղի, և Հանրապետութեան Նախագահն՝ որ օրէ օր ժողովրդականութիւն կ'շահի, այլ և այլ գաւառներու մէջ իր ջրջանը կ'շարունակէ: Իտալիոյ երեսփոխանական ընտրութեանց արդիւնքն նպաստաւոր է արդի վարչապետ Պ. Բրիստիի, որ ինն չրջանակէ ընտրուած է, թէև նորընտիր ժողովին մէջ անհաշտ հակառակորդներու հետ պիտի ձակատի: Իտալիա ի նշան երախտադրութեան՝ Մաք-Մաչօք մարշալին արձանգ կ'կանգնէ Մանչեսթր աւանը:

ԲԵՐԱԻ ՍԱՓՐԻՉ

ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԹՈՒԱՆ ԱՐԱՊԱՃԵԱՆ

22 Ռուսի Մեծի, Պրահայ թաղ

Մեծ յաջողութեամբ կը պարարտէ կեղծամներ: Գոհացիչ զներով կը ծախուին Հոսեղէն, զանազան փողկապներ
և և.

Մարբութեան կողմէ գերազանց է ամենէն: Ամեն յաճախորդ որ մշտապէս տարեկան կամ ամսական բաժանորդ կը լինի, կ'ունենայ առանձին թիւով մը նշանակուած դարակի մը մէջ
ածելին անձեռոցն և.

Շատ համեմատ վճարուով տարեկան կամ ամսական բաժանորդ կարելի է ըլլալ:

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Հայ ԲՆ

Դ. ԵՒ Լ. ԹԵՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Արդոյ Հասարակութեան և մասնաւորաբար մեր Պատ. Յաճախորդներուն թէ վերջէրս մեր վաճառատունը խիստ
ճոխացուցած ենք զանազան ուտեստներով:

Մեզ դիմողը ամէն ինչ պիտի գտնէ շատ աժան գիներով:
Ունինք նաեւ Արփիարի և ուրիշներու ընտիր օճառներ, նոյն գործատուները ծախուած գիներու վրայ ԱՌԱՆՑ ամենաթոք յաւելադրութիւն մ'ընելու:

Դիւրութեան համար մեր Յաճախորդներուն հաշուետեարներ կը յանձնենք և մեր սովորութեան համեմատ հաշիւները ամիսը անգամ մը
կը փակենք:

ԱՆՀԱՄԵՄՍԱՑ ԱՃՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ և ԴՈՐԾԱՏՈՒՆ ՎԵՐՄԱԿՆԵՐՈՒ

ՀԱՅԿ ԶԱՆԻԿԵԱՆ

Քալէ - Իւլի, Բն - 4, 5, 12 և 14

Կը ծախուին զանազան վերմակներ, անկողնի և բաղնիցի համար թէ՛ բամբակէ և թէ՛ յարդէ բարձեր, փոքրէր և տոբէրէր: Կտե Տեղային և Եգիպտական ամեն տեսակ բամբակ թէ՛ մած և թէ՛ փոքր բանակութեամբ:

Ապսպրանքի վրայ մեծ հողածութեամբ կը պատրաստուին զարգարուն վերմակներ հարսանեկան անկողնի համար:

Գաւառներէ ելած յանձնարարութիւնք փութով ու ճշտութեամբ կը կատարուին:

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱԺԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՊՈԶՈՍ ԱՐԻԱԿԱՍԵԱՆ

33

Օտան Զարէ Խաչ, Քերէ Երէ

Պատիւ ունիմ ծանուցանել Յարգոյ Հասարակութեան և մասնաւորապէս իմ Յաճախորդներուն թէ՛ «ՏՀԸ ՈՒԼՍԹ — ԷՕՑ ԿԱԶԸԹ» օրտակերադարդ հանդերձ օրը օրին ինչ կը հասցնէ ազիլական տարազին փոփոխումները:

Ունիմ նաև բուն անդիլական կտաւներ:

Եթէ հարկը ստիպէ՝ Քոյն վեճ ժամէն ամբողջ ձեռք մը հազ ուստ կը յանձնեմ:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆ

ԶԱՐԵՅ ԶՆՈՐՀԱԽՈՐ

Հայոց Խաչ, Բէշթէ Էսթէ

Ամեն տեսակ զեղերու մեծ խնամք պատրաստութիւն:

Դաւառներէ մեղ գիմող հիւանդ անձինք ամեն դիւրու թիւն պիտի զանեն մեր քով:

ԶԱՓԱԽՈՐ ԳԻՆԵՐ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՏԻՕԵԷՆԻՍ

(GRANDS MAGASINS DIOGENIS)

ՄԵԾ ՈՒ ՆՈՐ ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Արդոյ Հասարակութեան թէ՛ անցեալ բշ. 6|18 Փետրվարէ սկսեալ ի վաճառ դրած ենք գրեթէ մեր ամեն Գարակներու ապրանքները

ԱՆՀԱՄԵՄԱՅ ԱԺԱՆ ՈՒ ԱՆՄՐՅԵԼԻ ԴԻՆԵՐՈՎ

Մեր մրցակիցները ասպարէզ կը կոչեն զմեզ. որքան մեծ որ ըլլան մեր կրելիք փաստները, պատրաստ ենք հաստատելու թէ ՈՉ ՌՔ ԿԱՐՈՂ Է մեզ հետ մրցիլ:

Հարուստ հաւաք առաջնակարգ հոտեղէններու ամենաժամանակներով:

Այցելեցէք այս ցուցահանդէսը: Պատի ըսքանջանաք ապրանքաց զանազանութեան վրայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՆ, ՆԷԹՕ Լ ԿԱՆԻՍԻԿ

ԱՌԻԹԷՆ ՕԳՈՒՏ ԲԱՂԵԼ ԿԸ ԽԲՍՏԷ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

Մ. ՄԱՄԱՐԵԱՆԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԻՊ

Գին 2 Ղրշ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԻՊ

Գին 2 1/2 Ղրշ

ԳԻՏԵԼԻՔ ՈՒ ՊԱՐՏԻՔ ՏՂՈՑ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԻՊ

Գին 5 Ղրշ

ԻՐԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԻՊ

Գին 5 Ղրշ

ԱՌՈՂՋԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՂՋԿԱՆՑ

Գին 5 Ղրշ

ԱՌՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գին 8 Ղրշ

Դիմել ի Զմիւռնիա Մ. Մամուրեանի և
ի Կ. Պօլիս Նշան էֆ. Պէրպէրեանի Էջրի
Զատարիյէ ճատտէսի թիւ 61:

Դպրոցներու և ժամադրանակ գնողներու
համար զեղջ փ'լինի:

10 է—50 օրինակ գնողի 20 0|0 զեղջ
50 է—100 » և աւելի գնողի 30 0|0 »

Համբու ծախսն ամեն պարագայի մէջ
գնողներու վրայ լինելով:

4. 55.57.03

ԿԱՆԽԻԿ ՎՃՍՐԵԼԻ

ԱԼԻԱՆՄ ՖՐԱՆՍԷ 2

Շարաթը մի անդամ՝ բանախոսական դասեր տեղի պիտի ունենան կանոնադրապես նոյն ժողովատեղին: Խրաքանկութեան բանախոսութեան թուականն ու նիւթն կանխաւ պիտի ծածկուի: Մասինք միջոցաւ: